

Luit^{nt}-Generaal C. D. H. SCHNEIDER.

Oud-Minister van Oorlog en Inspecteur der Artillerie.

Een automatische mitrailleur van 6,5 mM. (patent-SKODA.)

I. ALS VELDMITRAILLEUR.

Onder de vele onopgeloste vraagstukken op militair-technisch gebied, welke nu en dan in de vakliteratuur van verschillend standpunt worden beschouwd, heeft het *mitrailleur-vraagstuk* voor mij eene bijzondere aantrekkingskracht verkregen, sinds ik het ten behoeve van een op 23 April 1896 in kleinen kring gehouden lezing tot een onderwerp van studie koos. De resultaten van die studie worden den lezers van *De Militaire Spectator* hierbij, met bescheidenheid, aangeboden.

Het vraagstuk is, als zoodanig, op de agenda gebracht door den oorlog van 1870—'71. Nog levendig herinneren wij ons uit de jongensjaren de sensationeele berichten, welke kort voor de oorlogsverklaring in de Nederlandsche Pers werden verspreid, over de wonderkanonnen, waarmede de Franschen te velde zouden trekken: „de *mitrailleuses*, die in staat waren geheele gelederen weg te maaien”.

Deze schrootkanonnen (of juister canons à balles) waren vervaardigd naar een ontwerp, door Kolonel REFFIJE in 1867 aan NAPOLEON III ingediend. De Keizer hulde de mitrailleuses in een waas van geheimzinnigheid, o. a. door ze tot het uitbreken van den oorlog in het fort Mont-Valérien op te sluiten. Dit had het nadeel dat de veldartillerie, die ze in gebruik kreeg, vrijwel onbekend met het mechanisme en ongeoeffend in de behandeling was.

De mitrailleuse bestond uit 25 loopen, waaruit in de minuut 5 salvo's konden worden gegeven. Affuit en munitievoorwagen waren tot een veldstuk vereenigd, dat met 4 paarden was bespannen. Een nadeel van het nieuwe wapen was dat het kaliber der loopen 13 mM. bedroeg, zoodat aanvulling der verschoten munitie uit die der CHASSEPOT-geweren van 11 mM. onmogelijk was.

Hoewel de mitrailleuses in den slag bij *Gravelotte* een paar malen succes behaalden, kan men zeggen dat het wondergeschut — om verschillende redenen buiten de technische inrichting staande — in dezen oorlog fiasco leed. Toen later vriend en vijand beter met deze machines bekend werden, moest men toegeven, dat zij tegenover de oudere GATLING-kanonnen ¹⁾, welke in het tweede gedeelte van den oorlog ook door

¹⁾ Dit waren de eerste revolverkanonnen in 1861 door Dr. R. J. GATLING uitgevonden, die door hun gebruik in den N.-Amerikaanschen burgeroorlog groote bekendheid hebben verworven.

de Franschen meermalen zijn aangewend, op meer dan ééne verbetering konden bogen.

Aan Duitsche zijde beschikten destijds alleen de Beieren over één mitrailleur-batterij, die o. a. bij de gevechten aan de Loire (10 Oct. en 9 Nov. '70) in het vuur is geweest. Zij bestond uit FELD-kanonnen, die elk 4 naast elkander geplaatste geweerloopen hadden, waaruit 3 à 400 schoten in de minuut konden worden afgegeven. Het mechanisme was evenwel zoo samengesteld en aan haperingen onderworpen, dat deze kanonnen nog vóór het einde van den oorlog uit het veldleger werden verbannen en in de vesting *Ingolstadt* werden opgesteld voor grachtsverdediging.

Na den oorlog van 1870—'71 gingen verschillende mogendheden er toe over, mitrailleurs ten behoeve hunner veldlegers in beproeving te nemen. In Engeland legde men aanvankelijk eene voorliefde aan den dag voor de GATLING-kanonnen, doch in andere rijken waren het vooral de mitrailleurs der Belgen CHRISTOPHE en MONTIGNY en der Zweden PALMCRANTZ en WINBORG, die het meest van zich deden spreken; de laatste vooral nadat zij verbeterd waren door den ingenieur NORDENFELT, die er het eigendomsrecht van verwierf. De mitrailleur NORDENFELT (mede in Engeland ingevoerd) verkreeg in 1875 een grooten concurrent in den mitrailleur van den oud-Kapitein der Unie, GARDNER, die zijne rechten in dat jaar overdroeg aan de fabriek van PRATT & WHITNEY te Hartford (Connecticut), welke aan het systeem verschillende verbeteringen aanbracht.

Toch ontstond al spoedig eene sterke strooming tegen de veldmitrailleurs, die vooral van Duitschland uitging, waar men meer heil verwachtte van de verbetering van het G. K. T.-schot uit den toenmaligen veldvuurmond. Deze reactie openbaarde zich ook in Rusland, welk rijk kort voor het uitbreken van den oorlog in 1876, de veldmitrailleurs uit het Europeesche leger verbande en ze naar het leger in Azië zond, zoodat tijdens den krijg op het Balkanschiereiland geen noemenswaarde toepassing van veldmitrailleurs is gemaakt. Zoo ook zag men Italië zijne PRATT and WHITNEY's afschaffen, nadat deze in den eersten oorlog tegen Abessinië niet aan de verwachtingen hadden voldaan. Slechts twee mogendheden, Engeland en de Vereenigde Staten van N.-Amerika, bleven aan de veldmitrailleurs vasthouden; aanvankelijk vooral met het oog op den strijd tegen wilde volksstammen, die niet over moderne artillerie beschikken.

Hoewel de mitrailleurs in het tijdvak 1875—1890 op het Europeesche vastland in discrediet waren voor veldgebruik, werden zij toch in alle rijken aan uitvoerige beproevingen onderworpen en was men het er over eens, dat zij bij de verdediging van duurzame en tijdelijke stellingen, liniën en afzonderlijke verdedigingswerken, uitstekende diensten konden bewijzen tot verzekering van de stormvrijheid, daar zij het voordeel hebben, dat zij op beknopte ruimte de beschikking geven over massa-vuur. Voor dit doel waren de systemen, welke in de jaren 1870—'75 waren ontstaan, alleszins voldoende, zoodat de onderstelling

niet gewaagd is, dat de rustelooze pogingen, welke in latere jaren zijn aangewend om de mitrailleurs meer en meer te volmaken, achterwege zouden zijn gebleven, wanneer de Marine niet in de noodzakelijkheid ware gekomen zich eene groote hoeveelheid machinegeschut (aanvanke-lijk mitrailleurs, eerst later revolver- en snelvuurkanonnen) aan te schaffen.

Het is genoegzaam bekend hoe die noodzakelijkheid ontstond door de algemeene invoering van torpedobooten, die door hunne geduchte aanvalsmiddelen (vischtorpedo's) en hunne krachtige, geruischlooze machines, welke spoedig eene snelheid van 10 M. in de seconde toelieten, de schrik der slagschepen werden.

.....
 Een nieuw tijdperk brak voor de mitrailleurs aan toen de Amerikaan-
 sche ingenieur H. S. MAXIM op de Londensche tentoonstelling voor
 uitvinders in 1884 voor het licht trad met zijn automatischen mitrail-
 leur, die, door één schot in gang gezet, per minuut automatisch ruim
 300 (later 600) schoten deed, waarbij het hoofdmechanisme na elk
 schot door de werking van den gasdruk zoodanig terugliep, dat niet
 alleen de ledige huls werd verwijderd, doch tegelijk een spiraalveer
 werd uitgerekt, die na het einde van den terugloop zich weer samen-
 trok, waarbij eene nieuwe patroon werd ingebracht, terwijl het inmid-
 dels gespannen slot zich kon ontspannen op het oogenblik dat het stuk
 goed gesloten werd. ¹⁾

Door de inrichting voor automatisch vuur worden alle storingen ver-
 meden, welke veroorzaakt kunnen worden door onregelmatige bediening,
 als gevolg van vermoeidheid, opwinding, enz.

Ondanks de samengesteldheid en de hooge kosten ²⁾ van dit machi-

¹⁾ Deze mitrailleur verwierf zich spoedig groote bekendheid en is ook hier te lande beproefd. (B. O. 1885, blz. 129. B. O. 1888, bladz. 78—80.)

Het MAXIM-geschut werd in De Militaire Spectator van 1888 in algemeene trekken beschreven door den Kapitein der Infanterie J. VAN DAM VAN ISSELT en meer uitvoerig in den (1889 verschenen) tweeden druk van Hoofdstuk III der Handleiding tot de kennis der Artillerie voor de cadetten van dat wapen, Afdeeling Techniek, door C. L. VAN PESCH, Majoor der Artillerie; terwijl de lezing door den Kapitein der Artillerie W. F. RIDDER VAN RAPPARD, den 28sten Maart 1889 in de Vereeniging t. b. v. d. Krijgswetenschap gehouden, er niet weinig toe bijdroeg om een goed denkbeeld van MAXIM's vernuftige vinding te helpen vestigen.

De latere modellen van den MAXIM-mitrailleur verschillen belangrijk van die van 1884. Zie hiervoor o.a. Engineering October 1891. Verslag van de voor-
 dracht door den Luit. ter zee 1 kl. W. C. J. SMIT, op 24 Februari 1896 in de Marine-Vereeniging gehouden.

Kriegstechnische Zeitschrift. I. Jahrgang. Heft 5.
 Engineering 1898, March 18, enz.

²⁾ De MAXIM-mitrailleur heeft $\pm$ 200 onderdeelen. Wanneer haperingen aan

negeweer, zijn en worden de verschillende bezwaren tegen zijne invoering in meer dan een land overwonnen, zooals uit de volgende bijzonderheden kan worden opgemaakt.

Engeland was de eerste Europeesche mogendheid die zich MAXIM's aanschafte en ze tijdens de expeditie in Sierra Leona met succes tegen de inboorlingen in het vuur bracht. ¹⁾ Later hebben zij dienst gedaan tegenover de Matabelen en de Soedaneezen (slag aan de Atbara en bij Omdurman). ²⁾

Een gedeelte der Engelsche infanterie en cavalerie heeft tegenwoordig MAXIM-geweren van 7,7 mM., die 27,18 KG. wegen, een opzet tot 2500 yards hebben en door één man bediend kunnen worden (Vertalingen van „Krijgswetenschap”. Vierde Serie, No. III, blz. 18 en 19).

Ook is de MAXIM-veldmitrailleur als infanterie- en cavaleriegeschut ingevoerd in Zwitserland (La France militaire du 2 Juin 1898; Revue militaire Suisse, Mai 1898, No. 5).

De organisatie der mitrailleurafdeelingen in Engeland en Zwitserland bespreken wij later.

Als voordeel van een automatische mitrailleur boven een met handbeweging wordt gewoonlijk in de eerste plaats genoemd absolute zekerheid tegen nabranders (Zie hiervoor Verslagen Krijgswetenschap 1888—89, VI^{de} Verslag blz. 410—412, en Verslagen Marine-Vereeniging 1895—'96, blz. 158). Wel is waar zijn in de laatste jaren geen ongelukken bij niet-automatische mitrailleurs als gevolg van nabranding bekend geworden — dank zij de groote zorg die aan de vervaardiging der infanterie-munitie wordt besteed —, doch wanneer de munitie oud en vochtig is geworden is de mogelijkheid van nabranding niet uitgesloten; men ziet dan ook bij de snelvuurkanonnen veelal veiligheidsinrichtingen tegen nabranders aangebracht, om het vertrouwen in die vuurmonden te verhoogen. Bij de automatische vuurwapenen nu wordt het sluitstuk nimmer geopend, voor er een behoorlijke gasdruk aanwezig is.

Een ander voordeel is de groote vuursnelheid bij gebruik van slechts één loop. Onder de mitrailleurs met handbeweging zijn er wel die meer dan 600 schoten per minuut kunnen doen, doch deze hebben 5—12 loopen. Zij zijn, door hun gewicht alleen reeds, minder geschikt voor infanterie- en cavaleriegeschut, dan de automatische mitrailleurs met één loop, die gemakkelijk draagbaar kunnen worden geconstrueerd.

het mechanisme ontstaan kunnen deze alleen door zeer zaakkundig personeel worden verholpen. De prijs van 1 MAXIM-geweer zonder affuit wordt verschillend opgegeven van f2500 tot f4300 toe. Er zijn trouwens verschillende soorten (zie ook *Bijlage I*).

¹⁾ Vermeld wordt dat STANLEY op zijn tocht door „darkest Africa” een MAXIM-mitr. meevoerde, of hij dien werkdadig gebruikt heeft is mij onbekend.

De benden, waarmede JAMESON in 1896 een inval in *Transvaal* deed, hadden een aantal lichte MAXIM's (zie *Bijlage I*) bij zich.

²⁾ Allgemeine Militär-Zeitung 1898 Nos. 33, 34, 35.

Ten slotte geschiedt de bediening van een automatischen mitrailleur in het algemeen met één man minder dan die van een met handbeweging. Immers de man, die bij deze laatste soort benoodigd is voor het draaien aan een zwengel of het hanteeren van een hefboom, vervalt hier. De St.-Ct. van een automaat kan alle aandacht aan de richting wijden, daar slechts voor het eerste schot een eenvoudige manipulatie noodig is (De voorstelling als zou de geheele bediening door 1 man geschieden, is te gunstig. Ook met het oog op het vervoer van bovenstel, onderstel en eerste munitie-uitrusting moet op minstens 2 bedieningsmanschappen worden gerekend).

Na 1890 ontstond in de vakliteratuur opnieuw een levendige pen-nestrijd over de vraag of de veldlegers der Europeesche staten al dan niet behoefte hebben aan de schepping van *veldmitrailleurs* als infanterie- en cavaleriegeschut. De voorstanders van veldmitrailleurs vonden een bekwamen woordvoerder in den Oostenrijkschen Eerste-Luitenant A. CHRISTL (Zijne: „Betrachtungen über die Verwendung von Schnellfeuer-Kanonen und Gewehr-Mitrailleusen im Feldkriege” werden opgenomen in de Internationale Revue, December 1892, Januari, Februari en Maart 1893. De Vereeniging ter beoefening van de Krijgswetenschap bezorgde haren leden eene vertaling van deze studie, waarnaar wij den lezer meermalen zullen verwijzen). ¹⁾

„In elk geval moet er een middel worden gevonden, om de gaping „aan te vullen, welke is ontstaan door de groote gevoeligheid van de „artillerie voor de moderne infanteriebewapening”, zoo drukt hij zich ongeveer uit en iets verder volgt: „De verrassende uitkomsten en de „beknoptheid van vorm der moderne éénloops automatische geweer-„mitrailleurs wekken het denkbeeld op, dat dit wapen hiertoe geroepen „kan zijn”.

CHRISTL gaat in bijzonderheden na, welk nuttig gebruik van veldmitrailleurs kan worden gemaakt. In den aanvang van het gevecht kan de verdediger de mitrailleurs bezigen, om zijne artillerie te beschermen tegen cavalerie-aanvallen in flank of rug, doch ook om kleine overmoedige tirailleurgroepen op een eerbiedigen afstand te houden. Heeft de verdedigende artillerie in den geschutstrijd het onderspit gedolven, dan moeten de mitrailleurs optreden als krachtig geraamte van de stelling; zij kunnen de infanterie in de beslissende oogenblikken den noodigen moreelen en materieelen steun verschaffen. Beschikt de aanvaller over groote numerieke overmacht, dan kan hij den steun der mitrailleurs wel ontberen, doch als de artilleriestrijd onbeslist is gebleven en het élan der infanterie tot staan dreigt te komen, kunnen de mitrailleurs hem weer vooruit helpen.

Een belangrijke rol is voor de mitrailleurs weggelegd bij die detail-

¹⁾ Korthedshalve noemen wij deze: Vertalingen en Overdrukken. Eerste Serie. N°. VI.

gevechten van den bewegingsoorlog, welke gevoerd worden om het bezit van steunpunten en die dus het karakter aannemen van positiegevechten. De *taak* van den mitrailleur schetst CHRISTL o. a. in deze woorden, die wij gaarne onderschrijven ¹⁾: „Hij werkt als meervoudig „infanterie-geweer; zijn hoofddoel zal derhalve zijn om infanterievuur „te vervangen. Artillerievuur kan de mitrailleur nooit volkomen „vangen; hij mag dus de taak der artillerie ook nimmer trachten over „te nemen” (Men herleze verder de bladzijden 33 e. v. van Vertalingen en Overdrukken. Eerste Serie. N°. VI).

„De groote vuursnelheid en de hooge mate van vuurvaardigheid, de „eenvoudigheid der bediening maken den mitrailleur tot den gewensch- „ten begeleider der ruitery” — waarmede nog niet gezegd is, dat de rijdende artillerie kan worden afgeschaft. Vooral zal de waarde van den mitrailleur uitkomen, waar de cavalerie een bepaalden aanval te voet op een versterkt punt (b. v. eene brug) zal hebben uit te voeren en — voegen wij er bij — waar afgezeten cavalerie een bepaald punt (defilé) eenigen tijd moet houden tegen numerieke overmacht.

De tegenstanders van de invoering van mitrailleurs bij het veldleger worden hoofdzakelijk onder de Duitsche schrijvers aangetroffen ²⁾. CHRISTL noemt als zoodanig BOGUSLAWSKI, NEUMANN, e. a. (Vertalingen en Overdrukken. Eerste Serie. N°. VI, blz. 31).

Intusschen is er ook in Duitschland reeds eenige kentering waar te nemen. Men leze b. v. *Kriegstechnische Zeitschrift*. I. Jahrgang, Achtes Heft, waarin VON BOGUSLAWSKI een opstel wijdt aan: „Die taktische Verwendbarkeit des Maschinen (Maxim)-Gewehrs”. Daarin zegt Schr. van de veldmitrailleurs o. a.: „In erster Linie erscheint uns seine Verwend- „dung bei den Kavallerie-Divisionen möglich und aussichtsvoll. . . . . „So glauben wir, dass das Maxim-Gewehr gerade beim Zusammenstoss „eine nicht zu verachtende Hülfswaffe der Reiterei sein könnte. . . . . „Die Zutheilung zur Infanterie erscheint uns von weit zweifelhafterem „Nutzen als die zur Kavallerie, denn wir können uns von dem Maxim- „Gewehr *nur in der Vertheidigung eine durchschlagende* ³⁾ Unterstützung der Infanterie versprechen”, . . . en resumeert zijne beschouwingen aldus: „Unsere Darlegungen zusammengefasst, so erscheinen uns „die Maxim-Gewehre für Kavallerie-Divisionen unbedingt geëignet; für „die Infanterie erscheint ihr Nutzen zweifelhaft, *doch ist die Frage „genauer Prüfung werth* ³⁾).

Zonder nu het minst tekort te willen doen aan den offensieven geest, die in onze veldtroepen wordt aangekweekt en onderhouden, vermeen ik toch voorop te mogen stellen, dat *onze* infanterie in oorlogstijd, in

¹⁾ Men houde in het oog, dat hier staat *infanterievuur*, dus eenige infanterie en niet de infanterie in het algemeen; het laatste zou eene dwaasheid zijn.

²⁾ Zie b. v. R. WILLE. *Waffenlehre* 1896. S. 200—205.

³⁾ Ik cursiveer.

verreweg de meeste gevallen een verdedigend gevecht zal hebben te voeren. Bij een overmachtigen inval zullen onze veldtroepen bovendien na korter of langer tegenstand in de buitenprovinciën, binnen de Vesting Holland terugwijken en daar een positie-oorlog te voeren hebben, waarbij — gelet op de gesteldheid der terreinen binnen onze liniën — de veldmitrailleurs een krachtigen steun kunnen geven.

Het is hier de plaats, het opstel van den Eerste-Luitenant der Grenadiers JHR. ALTING VON GEUSAU, getiteld: „Heeft Nederland behoefte aan veldmitrailleurs?” in de Militaire Gids van 1896 nog eens ter lezing en overweging aan te bevelen! ¹⁾

In het bovenstaande meenen wij de *raison d'être* van het veldmitrailleurvraagstuk voldoende te hebben aangegeven. Thans wenschen wij stil te staan bij de hoofdeischen, welke aan een veldmitrailleur gesteld moeten worden, om vervolgens eenig licht te verspreiden over de vraag, welke van de bestaande veldmitrailleurs het meest aan die eischen voldoet.

Genoemde hoofdeischen meenen wij als volgt te mogen formuleeren:

1. De veldmitrailleer moet dezelfde munitie verschieten als de infanterie en de cavalerie.

2. Hij moet *onafgebroken vuur* toelaten met eene snelheid, die in hachelijke oogenblikken tot 3 à 400 schoten per minuut kan worden opgevoerd; doch die daar beneden geregeld moet kunnen worden, in verband met de omstandigheden. De juistheid van het schot mag tot op 1500 M. niet belangrijk minder zijn dan bij de moderne handvuurwapenen.

3. Hij moet voldoen aan alle eischen, welke aan een te velde gebruikt wordend vuurwapen mogen worden gesteld, ten aanzien van stevigheid, duurzaamheid, gemakkelijheid in de behandeling en het onderhoud, veiligheid voor de bediening, enz., terwijl het mechanisme moet werken zonder stoornis.

4. Hij moet, met zijn onderstel (*affuit* of *drievoet*), eene eerste munitieuitrusting van minstens 600 schoten en de noodige toebehooren en verwisselstukken, niet meer dan 70 KG. wegen.

Natuurlijk moeten ook aan de richtmiddelen (c. q. aan de strooi-inrichting) eischen worden gesteld, doch deze kunnen hier buiten beschouwing blijven, als zijnde onafhankelijk van het eigenlijke stelsel en door de techniek, bij elk stelsel, gemakkelijk te verwezenlijken.

Ad 1. Na hetgeen over de Fransche mitrailleuse op bladz 895 is gezegd kan toelichting achterwege blijven.

Ad 2. De mitrailleurs, ingericht tot het afgeven van *salvo's*, zijn, daargelaten nog hunne technische inrichting en hun gewicht, voor veldgebruik niet aanbevelenswaard. Is de mitrailleur geladen, dan kan de lading (b.v. 10—50 schoten) spoedig worden verschoten, maar gedu-

¹⁾ Heeft de Redactie van de Militaire Gids hare toezegging, onder dit opstel geplaatst, reeds vervuld?

rende het opnieuw laden is het vuur onderbroken. Om eene serie ladingen vlug en zonder stoornis te kunnen inbrengen, zou men genoodzaakt zijn een aantal gevulde patroonplaten mede te voeren, waardoor men in botsing komt met den sub 4 gestelden eisch. Men bedenke voorts dat de veldmitrailleur gewoonlijk op afstanden beneden de 1500 M. zal worden aangewend en het er dan op aankomt een bewegend doel onafgebroken onder vuur te houden.

Stel dat eene vijandelijke tirailleurlinie, bezet met 1 man op de pas, per halve minuut 50 M. avanceert en de mitrailleur met behulp van eene strooi-inrichting, middelerwijl een frontbreedte van $160 \times$ onder vuur kan nemen, dan zal in die halve minuut per $\times$ frontbreedte één kogel kunnen inslaan wanneer de vuursnelheid 320 schoten per minuut bedraagt. Eene grootere vuursnelheid zal in den regel als munitiever-spilling moeten worden aangemerkt.

Voor bijzondere gevallen moet het mogelijk zijn met den mitrailleur niet sneller te schieten dan met een geweer. Op afstanden binnen de 1500 M. moet eerst een langzaam vuur kunnen worden afgegeven van b.v. 100 schoten in de minuut, dat vervolgens versneld moet kunnen worden tot b.v. 200 schoten in de minuut, om in beslissende oogenblikken in een werkelijk snelvuur van b.v. 350 schoten in de minuut over te gaan. Het is gewenscht dat de overgangen van langzaam tot versneld vuur en van versneld vuur tot snelvuur in een oogwenk, geheel mechanisch kunnen geschieden.

„De mitrailleur overtreft tusschen $1000 \times$ en $2000 \times$ zoowel de infanterie als de artillerie aan uitwerking; hiertusschen liggen dus de „afstanden, waarop dit wapen het meeste voordeel belooft” (Vertalingen en Overdrukken, Eerste Serie. N°. VI, blz. 34 en 35).

Ad. 3. Eenvoudigheid van constructie staat dus op den voorgrond. Wanneer 2 mitrailleurs van hetzelfde kaliber in gelijke mate voldoen aan de sub 2 en 4 genoemde eischen, moet aan die, welke de minste samenstellende deelen heeft, de voorkeur worden gegeven. Het slot moet snel uitgenomen en verwisseld kunnen worden.

Ad. 4. Bij toevoeging aan de cavalerie kan dan het geheele stuk met toebehooren op één paard worden meegevoerd (Vergelijk: Kriegstechnische Zeitschrift. I. Jahrgang. Heft 5, Tafel 8 en 9). Bij toevoeging aan infanterie kan dan de mitrailleur met onderstel (mits samen niet meer dan 60 KG. wegende) door twee man worden gedragen (K.Z. I. Jrg. Heft 5 Tafel 7), terwijl een derde man de eerste munitie-uitrusting met de toebehooren en verwisselstukken medevoert. Kan mitrailleur + onderstel zoo licht geconstrueerd worden, dat zij door één man gemakkelijk gedragen kunnen worden (liefst niet meer dan 30 KG), dan is dit voor infanterieschut een voordeel te achten.

Thans willen wij trachten een antwoord te geven op de vraag: „welke mitrailleur voldoet het meest aan de hierboven gestelde eischen?.....

In de voor ons belangrijkste Europeesche rijken zijn de infanterie

en cavalerie tegenwoordig bewapend met repeteergeweren, resp. karabijnen van 6,5—8 mM. kaliber, terwijl de patronen eene lading rookzwak buskruit bevatten, die aan den kogel eene V_c. geeft, welke bij de geweren ligt tusschen 600 en 730 M. en bij de karabijnen tusschen 549 en 670 M.

Mij zijn geen mitrailleurs met handbeweging, *ingericht voor onafgebroken vuur*, bekend, welke voor deze munitie zijn geconstrueerd. Of de bestaande NORDENFELT-mitrailleurs met 2 en 3 loopen en de GARDNER-mitrailleurs met 2 loopen, door transformatie voor deze munitie zijn in te richten, is nog een open vraag. Vermoedelijk moet dan de loopafkoeling met water — de bekende schaduwzijde der automatische mitrailleurs (zie hieronder) — in den koop worden meegenomen. Of het loonend zou zijn te trachten geheel nieuwe (dus niet getransformeerde) mitrailleurs van minimaal kaliber volgens die stelsels in te richten, meen ik te mogen betwijfelen. Immers wat hebben wij zien gebeuren!

In Engeland waar de niet-automatische NORDENFELT-mitrailleur, omstreeks 1888, bij het veldleger werd ingevoerd, is hij na 1893 door den automatische MAXIM-mitrailleur vervangen! ¹⁾ Laatstgenoemde mitrailleur is in 1894 ook in Zwitserland ingevoerd als cavaleriegeschut. ²⁾

De in Oostenrijk-Hongarije bij de rijdende artillerie als cavaleriegeschut ingevoerde veldmitrailleur is een automaat, stelsel Aartshertog KAREL-SALVATOR en Kapitein RITTER VON DORMUS, bij verkorting genoemd patent-SKODA. ³⁾

In N.-Amerika is bij de landmacht der Vereenigde Staten naast den MAXIM-mitrailleur ingevoerd de automatische COLT-mitrailleur, ⁴⁾ die ook bij de Marine in gebruik is. Voorts zijn in 1896 nog 2 automatische mitrailleurs geconstrueerd en als veldmitrailleur aangeboden; t.w. die der Société NORDENFELT (de Paris) ⁵⁾ en die der Société HOTCHKISS. ⁶⁾

Als *Bijlage 1* (zie hierachter) voeg ik hierbij in tabellarischen vorm eenige bijzonderheden over bovengenoemde mitrailleurs. De éézijdige (automatische) richting, waarin de wapentechniek zich na 1890 ten aanzien van de veldmitrailleurs heeft bewogen, is volkomen in overeenstemming met de uitspraak van CHRISTL.

„Een mitrailleur voor veldgebruik moet vóór alles automatisch wer-

¹⁾ Vertalingen en Overdrukken. Eerste Serie. No. VI, bladz. 48.

²⁾ Revue d'Artillerie. Tome 51, page 385, en Tome 53, page 91.

³⁾ Deze mitrailleur is als Mitrailleur 1893 in Oostenrijk-Hongarije ingevoerd, aanvankelijk om te worden opgenomen in de uitrusting van versterkte plaatsen. Zij werd beschreven door den Eerste-Luit. E. KAUFMANN, in de Mittheilungen über Gegenstände des Artie- und Geniewesens 1893. In de Revue d'Artillerie van 1893 leverde Kapitein ULRICH eene Fransche vertaling van KAUFMANN'S arbeid. Zie ook Vertalingen en Overdrukken (Eerste Serie. No. VI, blz. 27—30).

⁴⁾ Marineblad, 10e Jaargang, Afl 7.

⁵⁾ Revue de l'Armée belge. 20ième Année, Tome V en 21ième Année, Tome I. Revue d'Artillerie. Tome 52, page 105.

⁶⁾ Revue d'Artillerie. Tome 49, page 535.

BIJLAGE 1.

OVERZICHT VAN DE MEEST BEKENDE

S T E L S E L.		L O O P.		
Uitvinders.	Fabrikanten.	Kaliber (1) in mM.	Lengte.	Afkoeling.
Ingenieur MAXIM.	MAXIM—NORDENFELT guns and ammunition Company.	zware 7.7 lichte 7.7	als het geweer.	door water. door lucht.
Aartshertog KAREL SALVATOR en Kap ^t . RITTER VON DORMUS.	E. RITTER VON SKODA.	8	als de karabijn.	door water.
Ingenieur BROWN.	COLT Patent Fire-arms Manufacturing Comp.	5,94 (?)	als het geweer.	door lucht.
M.M. BENÉT et MERCIÉ. (transf. ODKOLEK).	Société anonyme des anciens établissements HOTCHKISS & CIE.	7,98 (?)	als het geweer.	door lucht.
Kap ^t . W. BERGMAN.	Société NORDENFELT (de Paris).	7,98 (?)	als het geweer.	door water.

(1) De fabrikanten geven op dat zij hun wapen voor elke infanterie-munitie kunnen
 (2) Bovendien kunnen al deze mitrailleurs met de hand, schot voor schot, (tot 12

DE AUTOMATISCHE MITRAILLEURS.

	GEWICHT IN KG.			Aantal onderdeelen (van het bovenstel).	L A A D W I J Z E.	V U U R S N E L H E I D. (aantal schoten per minuut) bij automatisch vuur (2).
	van het bovenstel.	van het licht- ste onderstel (driepoot).	van den veld- mitrailleur compleet.			
er. it.	24,5 11,3	27,2 ± 14	51,7 26	± 200 ?	De patronen worden met 250 tegelijk op een leëren gordel aangevoerd.	600—750
er.	13,8 of 15	7 of 13	20,8 of 28	± 45	De patronen worden uit houders van b.v. 30 stuks ingebracht naar het begin- sel der pakjeslading.	1. Nauwe koppeling. a. gewicht in laagsten stand: langzaam vuur .....80 b. gewicht in middensten stand: versneld vuur .....180 c. gewicht in hoogsten stand: snelvuur...350 2. Wijde koppeling en ge- wicht in hoogsten stand: verhoogd snelvuur..450
ht.	16	?	?	?	?	400 en meer.
ht.	18	15	33	± 30	De patronen worden inge- bracht op messingen reepen, die elk 30 schoten opnemen.	500—600
er.	17,5	14,5	32	± 52	De patronen worden met 200 stuks tegelijk aange- voerd op lichte buigzame metalen banden.	500—600

onstrueeren.
12 er. minuut) worden afgevuurd; doch dit gaat niet bij alle stelsels even gemakkelijk.

„ken, moet snel vuurvaardig zijn en daarbij licht en beknopt van vorm, „d.w.z. hij moet zich in het vuurgevecht niet afteekenen als een kanon „en daardoor reeds uit de verte zichtbaar zijn”. Intusschen voldoen niet alle automaten aan de verder gestelde eischen, waar die luiden: „Eindelijk moet de werking zoodanig verzekerd zijn, dat ook bij ongunstige weersgesteldheid geen haperingen voorkomen en dat mogelijke „storingen ook door niet-technici verholpen kunnen worden”. (Vertalingen en Overdrukken. Eerste Serie. No. VI, blz. 38). Wanneer wij de in *Bijlage 1* vermelde veldmitrailleurs onderling vergelijken, valt al dadelijk op dat de mitrailleur patent-SKODA de eenige is, waarbij de snelheid van het vuur naar behoefte geheel mechanisch kan geregeld worden. ¹⁾

Laten wij den weinig bekenden COLT-mitrailleur en de nog niet ingevoerde HOTCHKISS- en NORDENFELT-automaten voorloopig rusten en vergelijken wij den MAXIM- met den SKODA-mitrailleur. In het voordeel van den MAXIM staat dan alleen de langere loop, dus de grootere trefkans; want de grootere maximum-vuursnelheid achten wij meer na-dan voordelig. In het voordeel van den SKODA komen, behalve de regeling van de vuursnelheid, nog de eenvoudigheid van het mechanisme en de billijke prijs. ²⁾ Bovendien is de juistheid van het schot bij den SKODA-mitrailleur op zichzelf voldoende, als men let op het gebruik binnen afstanden van 1500 M., terwijl hij zoo licht geconstrueerd is dat hij met lichten driepoot desgevorderd door één man kan worden gedragen. Wel is waar is dit ook bij den lichten MAXIM het geval, doch daar met opoffering van de loopafkoeling verkregen.

De mitrailleur patent-SKODA verdient dus in alle opzichten onze bijzondere aandacht. Het is daarom, dat ik in de Handleiding tot de kennis der Artillerie voor de cadetten der Infanterie, Cavalerie en Genie, Hoofdstuk II, Vuurmonden, eene beschrijving gaf van de Oostenrijksche Mitrailleur M. 1893 aan de hand van KAUFMANN'S studie in de Mittheilungen über Gegenstände des Artie- und Geniewesens 1893 en van MARSCHNER'S Lehrbuch der Waffenlehre, Band II, Wien und Prag 1896. De op bladz. 110—114 van genoemden leercursus ³⁾ gegeven beschrijving heeft betrekking op het model, dat is aangeschaft voor de uitrusting van versterkte plaatsen. Voor veldgebruik verkrijgt de mitrailleur een watermantel in den geest van dien van MAXIM. Hij wordt met 3 Liter water gevuld, welke voorraad toereikende is voor 3000 schoten, dus om een snelvuur

¹⁾ De vuursnelheid kan bij den MAXIM-mitr. niet geregeld worden zonder gecompliceerde toestellen toe te passen, die door den fabrikant zelf worden afgeraden, ofschoon hij bereid is die op bestelling aan te brengen (Verslagen Marine-Vereeniging 1895—'96, blz. 168).

²⁾ Het aantal onderdeelen van den MAXIM, verhoudt zich tot dat bij den SKODA als 4,5: 1. De prijzen van MAXIM'S en SKODA'S worden verschillend opgegeven, doch verhouden zich in 't algemeen als 2: 1.

³⁾ Op bladz. 114 van den leercursus is de regeling van de vuursnelheid onvolledig aangegeven. Voor rectificatie der regels 15 en 16 v.b. zie *Bijlage 1*.

van 350 schoten in de minuut gedurende 8 à 9 minuten te onderhouden. ¹⁾ Nog verdient vermelding dat de afvuurinrichting voorzien is van een eenvoudigen pal als veiligheidsinrichting tegen ontijdig afvuren, terwijl onder aan den laadtrechter een *Selbstöler* is aangebracht, welke er niet weinig toe bijdraagt om het mechanisme, zelfs bij stof en regen, onberispelijk te doen functioneeren.

Wat nu de overige, in *Bijlage 1* opgenomen, automatische mitrailleurs betreft, dient onderscheid gemaakt te worden, tusschen de COLT- en de HOTCHKISS-automaten, eenerzijds en de NORDENFELT-automaat, anderzijds. Van den COLT-mitrailleur heb ik geen teekeningen machtig kunnen worden en mis ik de noodige gegevens tot vorming van een oordeel; wanneer de afwezigheid van een watermantel geen nadeel doet aan de trefkans en de duurzaamheid van het wapen is dit een voordeel te achten. Alleen uitgebreide proefneming kan dit uitmaken; intusschen schijnt de ondervinding met den COLT-automaat, in de gevechten op Samoa opgedaan, niet tot het nemen van proeven met dien mitrailleur uit te lokken.

De HOTCHKISS- en de NORDENFELT-automaat zijn, voor zoover ik weet, nog in geen land ingevoerd; hun prijs is mij onbekend.

De HOTCHKISS heeft het geringst aantal onderdeelen; de constructeur heeft den loop voorzien van eene inrichting waardoor de uitstraling der warmte tijdens het vuren bevorderd wordt en meent hierdoor — en door grootere metaaldikte van den loop — den watermantel te kunnen ontberen; wanneer dit proefhoudend blijkt, zal het een voordeel zijn. Minder gelukkig komt mij de constructie voor, in zoover als voor de beweging van het mechanisme gebruik is gemaakt van een zuiger in een cylinder onder den loop, welke zuiger bij elk schot onder plotelingen druk wordt gebracht, doordat de kruitgassen door eene opening in den loop, dicht bij de monding, tot den cylinder toegang hebben, zoodra de kogel gezegde opening passeert. Het is de vraag of de gasdichte afsluiting van dien zuiger bij aanhoudend snelvuur (10 schoten in de secunde) intact zal blijven, m.a.w. of niet het binnendringen der gassen in het mechanisme is te vreezen, gevolgd door storingen in de werking ervan?.....

¹⁾ Een snelvuur, dat 8 minuten of langer aanhoudt, zal zelden voorkomen, als men bedenkt dat het wapen in den regel gebezigd zal worden tegen bewegende doelen binnen de 1500 M. Die doelen zullen dan zelden langer dan een kwartier onder schot blijven.

Stel dat daarbij de mitrailleur afgeeft:

4	minuten	langzaam	vuur à	80	schoten	=	320	schoten,
7	"	versneld	"	180	"	=	1260	"
4	"	snel	"	350	"	=	1300	"

dan zal voor dit vuurgevecht de watervoorraad toereikend zijn. Mocht het noodig zijn den watervoorraad in het gevecht aan te vullen, dan heeft men, bij eene sectie van 2 of meer mitrailleurs, er voor te zorgen, dat dit tijdstip niet bij alle tegelijk intreedt.

De NORDENFELT-automaat doet in vele opzichten aan den MAXIM denken, doch is veel eenvoudiger. Ondanks het streven naar eenvoudigheid, dat bij de constructie van den NORDENFELT kennelijk heeft voorgezeten, is hij toch ingewikkelder dan de SKODA geworden, omdat de loop bij deze *niet* bij gene *wel* deelneemt aan den terugloop. De patronenaanvoer is bij den MAXIM nog al eens aan storingen onderhevig geweest, vooral bij stof en regen; zoo is bekend dat de leëren patroongordels door opname van vocht zwellen en dan tot haperingen aanleiding kunnen geven. ¹⁾ In dit opzicht vallen bij de HOTCHKISS- en NORDENFELT-automaten, mijns inziens, verbeteringen waar te nemen (zie *Bijlage 1*).

Edoch is twijfel aan de bruikbaarheid der NORDENFELT- en HOTCHKISS-automaten gewettigd. De Zwitsersche regeering deed in Maart 1898 te Thun vergelijkende proeven houden tusschen de MAXIM-, NORDENFELT- en HOTCHKISS-automaten, die zoozeer in het voordeel van het MAXIM-geweer uitvielen, dat dit definitief werd bestemd voor de bewapening der op te richten veldmitrailleurcompagnieën. ²⁾

Waarom de NORDENFELT-mitrailleurs niet voldeden vond ik tot nog toe niet vermeld; wel kwam ik een zeer ongunstig oordeel over den HOTCHKISS-automaat tegen in de Schweizerische militärische Blätter van Februari 1899 (Heft 2. S. 75).

(Wordt vervolgd.)

¹⁾ Lees ook de mededeelingen van Kolonel IN DE BETOU in de Marine-Vereniging (Verslagen 1895—'96, blz. 176 en 177).

²⁾ Allgemeine Militär-Zeitung van 2 Mei 1898. No. 35, S. 276.

Nieuwste gezichtspunten omtrent duurzame versterkingskunst. ¹⁾

~~~~~  
Die beständige Befestigung und der Festungskrieg. III. Band. Neueste Anschauungen von E. FREIHERR VON LEITHNER, k. u. k. Oberst im Genie-stabe. Wien, 1899.  
~~~~~

In de September-aflevering van den jaargang 1894 van dit Tijdschrift gaven wij eene beoordeelende aankondiging van de eerste twee deelen van bovengenoemd werk, dat destijds zoowel door zijn belangrijken inhoud als door zijne voortreffelijke uitvoering grooten opgang in de militaire literatuur maakte. De Schrijver heeft thans zijn werk door een derde deel aangevuld. In de afgelopen vijf jaren, zoo zegt hij in zijn Voorwoord, zijn de denkbeelden op dit gebied in menig opzicht helderder geworden en de oorspronkelijk sterk tegenstrijdige meeningen, die in allerlei eenzijdige bevestigingstelsels uitdrukking vonden, zijn meer en meer tot elkander genaderd. De Schr. acht het dus wenschelijk thans, zonder in eene vergelijking van verschillende fortificatorische stelsels te treden, de nieuwste gezichtspunten omtrent de algemeene beginselen voor de toepassing en inrichting van permanente versterkingen te ontwikkelen.

Hij bepaalt zich daarbij tot de bespreking van de duurzame versterkingskunst in hare toepassing op kringvestingen. Na het doel, de waarde en de vereischten van zulke vestingen als politieke centra, depotplaatsen en bruggenhoofden te hebben nagegaan, behandelt hij de organisatie der kringvestingen, de inrichting der kringstelling, hare veiligheidsbewapening en bezetting, hare voltooiing in oorlogstijd. Na vervolgens de kernvesting tot het onderwerp zijner beschouwingen te hebben gemaakt, worden meer in bijzonderheden besproken: de elementen van kringstelling en kernvesting, nl. de steunpunten voor nabijverdediging, batterijen voor vuur op groote afstanden, eenheidsforten, steunpunten en verbindingsliniën der kernvesting. Ten slotte worden door een applicatorisch voorbeeld de uiteengezette denkbeelden en beginselen toegelicht en verduidelijkt.

---

¹⁾ Dit opstel was ingezonden vóór de verschijning van het artikel: „Nog steeds wachtforten?” in No. 11 van dit tijdschrift.

Een tweede gedeelte van het werk is aan de leer van den vestingoorlog gewijd; de grondbeginselen voor den aanval, de organisatie van het belegeringscorps, alsook de bezetting, bewapening en uitrusting der vestingen en de grondslagen voor hare verdediging worden in hoofdtrekken besproken.

In onze hierboven vermelde recensie spraken wij de verwachting uit, dat — na een tijdperk van verwarring en onzekerheid op het gebied der vestingbouwkunde — VON LEITHNER'S werk niet weinig zou bijdragen om hare leer opnieuw in vaste banen te leiden en klaarheid van begrippen omtrent hare hoofdbeginselen te doen ontstaan. Wij gelooven, dat deze uitkomst thans werkelijk is bereikt, voor een niet gering deel ongetwijfeld door VON LEITHNER'S invloed. De vestingbouwkundige literatuur is in de laatste jaren bijzonder vruchtbaar geweest, maar de woordvoerders der uiterste richtingen zijn verstomd. Een aantal der voorgestelde bevestigingstelsels, die in de „Sturm- und Drangperiode” der versterkingskunst ontstonden en meer voor de vindingrijkheid der voorstellers dan voor hunne juiste fortificatorische inzichten pleitten, zijn zoogoed als vergeten. Wel bestaat er ook thans nog menig punt van verschil tusschen de toongevende schrijvers; maar allen komen toch hierin overeen: dat de kringstelling eener vesting, gelijk elke soortgelijke verdedigingstelling, moet bezitten een geraamte van stormvrije permanente werken, hetzij steunpunten alleen voor de nabijverdediging, hetzij eenheidsforten, hetzij eindelijk beide; dat het geschut voor den strijd op verren afstand — hetwelk met de vuurmonden voor de nabijverdediging de veiligheidsbewapening der stelling tegen onverhoedsche en verkorte aanvalswijzen moet vormen — voor zoover het niet in gepantserde opstellingen binnen de eenheidsforten is geplaatst, reeds in vreedestijd in permanente batterijen tusschen de forten moet zijn opgesteld; dat voorts de tusschenruimten der permanente werken in oorlogstijd door tijdelijke middelen in staat van tegenweer moeten worden gebracht en eindelijk de geschutstrijd tegen den doorgezette artilleristischen aanval wordt gevoerd uit batterijen, in oorlogstijd achter het bedreigde front aangelegd en waarvan de bouw en bewapening reeds in vreedestijd zooveel mogelijk worden voorbereid.

In zijn werk van 1894 toonde VON LEITHNER zich een voorstander van de eenheidsforten, zij het ook dat hij het stelsel, hetwelk geheele scheiding tusschen de nabijverdediging en den strijd op grooteren afstand voorschrijft, niet onvoorwaardelijk of voor alle gevallen verwierp. Dit standpunt, dat in Heft 5 der *Mittheilungen A. u. G.* 1895, in antwoord op onze meergenoemde boekbeoordeeling nader werd toegelicht, berustte voornamelijk op de toepassingen in sterk geaccidenteerd terrein. De Schr. is hierbij echter niet gebleven, zooals reeds uit zijne studiën in de *Mittheilungen A. u. G.* 1897, Heft 1 en 1899, Heft 1 gebleken was. Als hoofdbeginsel voor de inrichting der kringstelling stelt hij thans voorop: vasthouden van de gewichtigste deelen der stelling door *groepen van versterkingen*, welke in de diepte zijn gesplitst in verband met de

scheiding tusschen nabijverdediging en strijd op grooteren afstand. In den regel zullen deze groepen uit eenige gesloten steunpunten voor nabijverdediging en eenige batterijen bestaan, wat echter niet uitsluit dat ook eerstgenoemde soms eenige zware stukken in de bewapening ontvangen, wanneer die aldaar een gunstige uitwerking kunnen verkrijgen, of dat laatstgenoemde tot zelfverdediging of tot ondersteuning van eerstbedoelde werken ook van middelen voor nabijverdediging voorzien worden. Dit zal menigmaal reeds aan te bevelen zijn uit het oogpunt van beperking van het aantal permanente werken en daardoor van besparing aan kosten en krachten. Deze overweging kan, in verband met bijzondere terreinformatiën, er zelfs toe leiden, dat in plaats van de groep van werken, een enkel werk ontstaat, dat alle middelen voor den strijd op grooten en op korten afstand omvat, m.a.w. dat een zoogenaamd *eenheidswerk* wordt toegepast.

De Schrijver heeft hiermede aan het zoo juiste beginsel uitdrukking gegeven, dat de algemeene organisatie eener verdedigingstelling (dus uit den aard der zaak, ook die eener inundatiestelling), evenmin als de bijzondere inrichting der permanente werken, naar een vast, theoretisch schema mogen worden behandeld, maar elke groep, elk werk op zichzelf moet worden beschouwd, in verband met de plaatselijke gesteldheid, met zijn omgeving en met de factoren, die aldaar de wisselwerking tusschen aanval en verdediging beheerschen. Naar dezen regel zullen dan ook ongetwijfeld in bergterrein gevallen kunnen voorkomen, waarin men tot de toepassing van eenheidsforten moet besluiten. In ons vlak land en onze inundatieterreinen acht ik het nauwelijks denkbaar, dat deze noodzakelijkheid zich ooit zal voordoen.

Voor hem, die von LEITHNER's vorige werken en studiën kent, bevat dit deel weinig nieuwe voorstellen of denkbeelden van ingrijpenden aard. Maar opnieuw trof ons des Schrijvers helder en logisch betoog, zijn bondigheid en zaakrijkheid, die het meesterschap over de stof en de pen verraden. Wij hebben het werk dan ook met onverdeelde belangstelling gelezen, al hebben wij hier en daar een enkel vraagteeken gezet.

Wat de inrichting van duurzame versterkingen betreft, wijst de Schrijver er terecht op, dat de eisch, zoo min mogelijk levende strijdkrachten als vaste bezettingen te binden, er toe moet leiden vooral met de materiele verdedigingsmiddelen niet karig te zijn. „Weinige, maar krachtige versterkingen,” zegt hij, dit moet de grondslag zijn voor het bevestigingsstelsel. Wij moeten echter betwijfelen, of hij aan dit standpunt getrouw blijft, waar hij „bei Geldmangel” — een chronisch geval — in het door hem gegeven schetsontwerp van een „Nahkampfwerk” een onbekleede contrescarp en als hindernis slechts een niet tegen opruiming uit de verte gedekte ijzerdraadversperring in een voorgracht toepast; en waar hij verder ter besparing van kosten de koffers tot grachtsverdediging niet in gedekte gemeenschap met de binnenruimte van of de gebouwen binnen het werk brengt, zoodat zij slechts door de aan enfileerend vuur

blootgestelde zijgrachten van het fort zijn te bereiken. Naar ons gevoelen moet juist bij de steunpunten voor de nabijverdediging de stormvrijheid zoo volkomen mogelijk en blijvend verzekerd zijn en mag zeer zeker niet bekribbeld worden op hetgeen voor dit doel noodzakelijk is. Wij zeggen het den Schrijver na, dat slechts eene „kräftige fortificatorische Ausgestaltung und eine zweckentsprechende Armirung” de zwakke bezettingen dezer gewichtige punten tot een krachtigen weerstand tegen een overmachtigen en met zwaar geschut uitgerusten vijand in staat kan stellen. Maar dan moeten ook geen van de hoofdelementen der versterking — waartoe wij eene onvernietbare hindernis en eene volkomen gedekte gemeenschap naar en tusschen alle gevechtsstellingen rekenen — aan de spaarzaamheid worden opgeofferd. Waar het tot practische toepassing van bevestigingsplannen komt, doet de kostenquaestie — althans hier te lande — zich toch op zoo ingrijpende wijze gelden, dat het waarlijk niet raadzaam is haar reeds bij de formuleering der theoretische eischen op den voorgrond te schuiven en tactische grondbeginselen daaraan ten offer te brengen.

Dit geldt ook voor het vraagstuk van de aflossing van de fortbezettingen. Wel trachten de voorstanders — waaronder ook VON LEITHNER — daarvoor argumenten van tactischen en physiologischen aard aan te voeren en heet de beperking van het bomvrij onderkomen en de daardoor te verkrijgen besparing van kosten slechts een bijkomstig voordeel. Maar waar de tactische voordeelen, aan de aflossing verbonden, van zoo betwistbaren aard zijn en het geheele stelsel ten opzichte van zijne practische uitvoerbaarheid een sprong in het duister mag heeten, daar moet men toch wel aannemen, dat bij de aanbeveling van dat stelsel geldelijke overwegingen — gelijk zoo vaak, ten koste van de krijgskundige waarde — weder den doorslag geven.

Wat nu VON LEITHNER'S denkbelden omtrent dit punt betreft, moeten wij bekennen, dat wij van verschillende voorgestelde wijzen van aflossing zijn stelsel het allerslechtste achten. Het komt ons dan ook voor, dat de HH. Leden der Tweede Kamer, die in het Voorloopig Verslag over de Vestingbegrooting 1900 het gezag van VON LEITHNER'S naam ten gunste van het wachtfortenstelsel inriepen, weinig op de hoogte of allerongelukkigst geïnspireerd waren.¹⁾ De Schrijver acht in een steunpunt voor nabijverdediging in 't algemeen een infanteriebezetting van minstens 1 compagnie noodig. Hiervan zal echter gewoonlijk slechts de helft of nog minder als veiligheidsbezetting in het fort vertoeven en aldaar gelogeerd zijn, terwijl het overige, tot aflossing bestemde gedeelte als groepsreserve buiten het fort en buiten bereik der vijande-

¹⁾ Dat VON L.'s stelsel *niets* gemeen heeft met het hier te lande aanbevolen stelsel van wachtforten, is in No. 11 van dit Tijdschrift reeds aangetoond. Het maakt den indruk dat de leden, die tot aanbeveling van laatstgenoemd stelsel VON LEITHNER'S geschriften aanhalen, deze niet kennen en uit onbetrouwbare tweede-handsbronnen geput hebben.

lijke vuuruitwerking wordt geleverd. Dit gedeelte zal alleen als gevaar voor een aanval dreigt binnen het fort opgenomen en aldaar dan ook tijdelijk gedekt, „wenn auch noch so gedrängt,” ondergebracht worden.

Nu is het tijdstip, waarop de aanval dreigt, veelal niet vooraf te bepalen. Er zijn omstandigheden, waarin dat gevaar voortdurend nabij is. En in den regel pleegt zoo'n aanval of geheel onverhoeds te geschieden, of door een langdurige heftige beschieting te worden voorafgegaan. In het eerste geval zal het achtergehouden deel der bezetting natuurlijk het fort te laat bereiken om nog tot het afslaan van den aanval te kunnen meewerken. En in het tweede geval zal dat bereiken geheel onmogelijk zijn. Want onder een vuur, dat volgens des Schrijvers beschrijving zoo hevig is, dat niemand zich buiten de bomvrije gebouwen kan wagen en deze zelfs tegen scherf- en gaswerking zorgvuldig afgesloten moeten worden gehouden, valt er niet aan te denken langs den ongedekten toegang tot het fort en de even onveilige ruimte daarachter met troepen het fort binnen te komen. Schijver's stelsel zal dus leiden tot het hoogst bedenkelijke gevolg, dat bij een aanval op het fort in de meeste gevallen daarin slechts „de helft of minder” van de voor eene krachtige verdediging noodzakelijk geachte bezetting aanwezig is.

Waar men reeds in beginsel de bezettingen der werken beperkt tot het uiterste minimum, dat voor een behoorlijk verweer nog voldoende mag worden genoemd, daar moet deze bezetting voortdurend in haar geheel beschikbaar zijn. Acht men aflossing van die bezetting noodig, dan kan er slechts sprake zijn van haar in haar geheel af te lossen.

Dat de noodzakelijkheid daartoe zich in zekere omstandigheden en vooral bij een langdurig beleg hier en daar kan voordoen, is niet te ontkennen. Dat is geen speciaal gevolg van nieuwe toestanden in den vestingoorlog of van de hevige uitwerking der moderne artillerie. Te allen tijde is men wel zoo verstandig geweest afdeelingen, die door verliezen verzwakt of door ongunstige fysieke of moreele invloeden geschokt waren, door versche troepen te vervangen, als de gelegenheid daartoe bestond. Anders zou Sebastopol zijn verdediging geen jaar hebben kunnen volhouden. En de verdediging van Bergen op Zoom in 1747 werd, met uitzondering van het Regiment DEUTZ, door geen enkel korps van het begin tot het einde bijgewoond; regimenten, die te veel geleden hadden, werden door versche troepen uit het kamp bij Halsteren vervangen. ⁽¹⁾

Maar iets anders is het, de aflossing tot systeem te verheffen en dan nog wel haar dagelijks te doen plaats vinden. De voorstanders van dit stelsel bewegen zich ons inziens in een zonderlingen kring van tegenstrijdigheden.

Het moderne worpvuur, zegt men, is in zijne werking op het fysiek en moreel der bezetting zoo vernietigend, dat deze zelfs in de goed gedekte bomvrije ruimten onmogelijk op den duur — zooals VON LEITHNER

¹⁾ *De Militaire Spectator* 1890, bladz. 219.

het typisch uitdrukt — „ihre Kampfreudigkeit bewahren“ kan, zoodat hare geregelde aflossing onvermijdelijk is.

Dat echter *gedurende* zulk vuur aan eene aflossing niet te denken valt, hebben wij hiervoren reeds opgemerkt. Men erkent dit en geeft toe dat, zelfs al is het fort aan de achterzijde gemakkelijk en ongezien te bereiken, het aflossen verliezen zal teweegbrengen (VON LEITHNER, *Mittheilungen A. u. G.*, 1897, bladz. 17), maar stapt over dit bezwaar heen door eenvoudig aan te nemen, dat zulk een hevige beschieting niet lang, misschien 2 à 3 dagen duren kan.

Maar, vragen wij, wat hebben wij dan toch voor soldaten, als men moet aannemen, dat reeds na 2 à 3 dagen de vaste bezetting in haar veilig verblijf dermate geknakt zal zijn, dat zij niet meer in staat ware haar plicht te doen? Is zoodanige onderstelling niet verregaand onaan-nemelijk?

Een van beide: na eene 2- à 3-daagsche beschieting mag de bezetting of nog intact worden geacht, of niet.

In het eerste geval vragen wij: waarvoor is dan hare aflossing noodig op het oogenblik, dat de déprimeerende invloed ophoudt?

En in het tweede: hoe moet het dan met eene wachtbezetting gaan, als de vijand zich nu eens niet stoort aan die schrijftafeltactiek, welke naar believen de omstandigheden netjes uitknipt om de gewrongen redeneering kloppend te maken? Als die vijand het goed vindt om de hevige beschieting 4, of 5, of 6 dagen vol te houden, en haar onmiddellijk daarna door een aanval te doen volgen? In welken toestand zal dan wel zulk een wachtbezetting verkeerem, die in het fort een ellendig logies en geen voldoende verpleging vindt?

De dagelijksche aflossing is of onmogelijk, of onnoodig. Heeft zij dan misschien voordeelen, die haar — zoo al niet noodzakelijk — althans wenschelijk maken? Wij gelooven het niet.

Hoe staat het bijv. met de voortdurende volkomen gevechtsvaardigheid?

Ook eene wachtbezetting kan niet steeds geheel en onafgebroken gevechtsvaardig zijn. In de tweede helft van haar wacht-etmaal — dat gewoonlijk nog door andere diensten, o.a. den marsch naar het fort, zal zijn voorafgegaan — zullen slaap, vermoeidheid en afmatting zich doen gelden, natuurlijk oneindig meer dan bij eene vaste bezetting, die voldoende rust heeft genoten. Men zal wel verplicht zijn, zooals trouwens bij elke wacht en zelfs bij veldwachten ⁽¹⁾ geschiedt, ook de wachtbezetting bij gedeelten gekleed te laten rusten, d.w.z. slapen. Het onder de wapens komen vordert dus eenigen tijd. De weg naar de vuurstelling is dikwijls lang en smal en niet zelden slecht gedekt. Door allerlei oorzaken kunnen verwarring en oponthoud ontstaan. Maar bovendien kunnen de oplettendheid en vlugheid om in de gevechtsorde over te gaan op den duur verslappen door herhaalde looze alar-

¹⁾ Voorschrift op den Velddienst 1896, § 206, ad 8 en 9.

meeringen. Daarom kan op het in elk oogenblik onmiddellijk met volle kracht ingrijpen van de geheele infanteriebezetting niet gerekend worden.

Voortdurende gevechtsvaardigheid kan alleen worden verwacht van de geschutbewapening, welke wij ons als lichte snelvurende kanonnen in hefkoepels denken. Deze kunnen worden bediend door enkele manschappen, die niet eens allen artillerist behoeven te zijn en die men door geregelde verwisseling en toekenning van voldoende rusttijden te allen tijde bij hunne vuurmonden in gedekte opstelling tot vuren gereed kan hebben.

Daarom zou het ook zoo zeer verkeerd zijn de forten — ook in inundatiestellingen — tot niet veel meer dan permanente infanterieschansen met wat bomvrij onderkomen te willen terugbrengen. De eerste afweer moet van het lichte geschut uitgaan, dat daartoe ook door zijne verdere dracht het eerst in aanmerking komt en dat — aangezien het in gedekte opstellingen in werking wordt gebracht — in staat is het vuur tegen naderende aanvalstroepen reeds gedurende de vijandelijke beschieting te openen, terwijl de infanterie zich niet buiten hare verblijven kan wagen, voordat het vijandelijk vuur tegen het fort ophoudt, wat eerst geschieden zal als de aanvalstroepen zeer nabij zijn gekomen. Een krachtige bewapening van licht snelvurend geschut — ook von LEITHNER wijst hierop met nadruk — is dus een hoofdvereischte. En aangezien men moet rekenen met de mogelijkheid, dat een enkele hefkoepel op den duur door het vijandelijk vuur ontredderd kan worden, zoo komt het ons voor, dat inundatiewerken in den regel 4, bij breede en goed verzekerde ¹⁾ inundatie in ieder geval minstens 3 hefkoepels, elk met een snelvurend kanon van 6 cM., moeten bevatten.

Eene voldoende en goed opgestelde geschutbewapening verschaft niet alleen het voordeel van den gunstigen moreelen invloed, welken de aanwezigheid en de werking der artillerie in het gevecht steeds op de infanterie uitoefenen, — vertrouwen wekkend bij de eigen troepen, ontzag inboezemend aan die des vijands —, zij maakt tevens de voortdurende volkomen gevechtsvaardigheid der infanteriebezetting, welke trouwens hiervoren reeds als onbereikbaar is gekenschetst, **onnoodig**. Bij behoorlijke regeling van den veiligheidsdienst zal de nadering van den vijand tijdig worden gesignaleerd. Behalve de gedekte uitkijkposten in het fort zullen de bewakingstroepen daarbuiten, althans zeker des nachts en bij mistig, nevelig of buig weer, posten en patrouilles over het acces en in vaartuigen over de inundatie vooruitschuiven. Voorts is het een elementair tactisch beginsel, dat een aanvoerder niet terstond de geheele gevechtskracht, waarover hij beschikt, inzet, maar een gedeelte achter-

¹⁾ Goed verzekerd is eene inundatie alleen, wanneer zij niet slechts gesteld, maar ook in stand gehouden kan worden, m.a.w. niet aftapbaar is. Niet verzekerd is bijv. een polderinundatie, welke, ofschoon geheel door boezemwateren omringd, kan worden afgetapt op den boezem, nadat de vijand dezen vooraf in een nabijgelegen uitgebreide droogmakerij heeft doen leegloopen.

houdt om daarvan, naar gelang de loop van het gevecht zich teekent, op de gunstigste plaats, tijd en wijze gebruik te maken. Een fortcommandant, die op elk alarm, loos of ernstig, misschien 3 of 4 maal per nacht, terstond de geheele infanteriebezetting naar de vuurlijn zendt, is een ezel, want hij speelt in de kaart zijner tegenpartij, die niets liever wil dan hem harceleeren, afmatten, uitputten. Elk eenigszins bruikbaar fortcommandant zal als eerste échelon de artillerie in werking brengen. Daarna, naar gelang noodig blijkt, de gedeelten der infanterie die waken en gekleed rusten. Eindelijk het gedeelte, dat volledige rust geniet, hetwelk hij zoolang mogelijk achterhoudt om het als laatste reserve te gebruiken. Dit gedeelte heeft dus voldoende tijd om te worden gewekt en zich voor het gevecht gereed te maken. Dat het onder zekere omstandigheden raadzaam kan zijn die volledige rust over dag in plaats van des nachts te doen genieten, kan veilig aan het beleid van den verantwoordelijken fortcommandant of eventueel aan het hooger inzicht van den groepscommandant worden overgelaten. Bij tijdelijk zeer dreigend gevaar kan het ook gewenscht zijn, dat een enkele nacht slechts gekleed wordt gerust; dat zal voor korten tijd het moreel of fysiek van den troep niet schaden, want ook te velde, in bivaks en alarmkwartieren, hult de soldaat zich niet in nachtgewaad en komt hij dagen achtereen niet uit de kleeren, zonder dat dit aan zijn strijdvaardigheid afbreuk doet.

Een vaste bezetting, die in een goed ingericht en voldoende ruim bomvrij logies bij gedeelten volledige rust geniet en goed verpleegd wordt, zal op den duur krachtiger, gezonder en opgewekter blijven en daardoor ook meer gevechtsvaardig zijn dan eene wachtbezetting, welke afflossing door het vijandelijk vuur dagen achtereen kan worden verhinderd en die alsdan in het fort slechts een gebrekkig bekrompen logies en slechte verpleging vindt.

Ten slotte is het niet onbelangrijk eens na te gaan, hoe de dienstverdeeling bij het afflossingssysteem zou moeten worden geregeld en hoeveel troepen daartoe vereischt worden.

Het ligt voor de hand, bij de dienstverdeeling de regeling te volgen, die ook bij den voorpostendienst wordt toegepast, dus de wachtbezetting te doen afwisselen met eenige échelons van gelijke sterkte, die achterwaarts zijn gelegd, zoodat periodiek dezelfde troepen op het fort terugkeeren. Wanneer nu zulk een afdeeling gedurende een etmaal een zwaren en dikwijls gevaarvollen wachtdienst op het fort heeft verricht en met inbegrip van den heen- en terugmarsch 26 à 27 uren achtereen in dienst is geweest, dan zal het niet overdreven worden geacht, wanneer haar daarna 3 wachtvrije nachten worden gegund, alvorens zij weder aan de beurt komt. M.a.w. voor elk fort moeten in 't geheel 4 afdeelingen van de sterkte der bezetting worden ingedeeld.¹⁾

Het eerste etmaal na de afflossing zal van zulk een afdeeling, die ook

¹⁾ Ook in den voorpostendienst komt de soldaat hoogstens éénmaal in de 4 etmalen op veldwacht. *Voorschrift op den Velddienst*, §§ 189, 216 en 217.

kleeding en wapens weer in orde moet maken en rust noodig heeft, niet veel gevegd kunnen worden. Gedurende de beide overige etmalen, vóór zij weder het fort gaat bezetten, mag zij voor geen nachtelijke diensten worden gebruikt. Werk- en transportdiensten kunnen haar worden opgedragen; ook verkenning- en patrouillediensten, mits die alle over dag afloopen. Voor den nachtelijken bewakingsdienst tusschen de forten, voor offensieve ondernemingen op eenigszins grootere schaal, die langer dan een half etmaal duren, voor tijdelijke versterking der reserve-échelons op meer bedreigde fronten der stelling is zij niet beschikbaar.

Laat ons nu eens zien, wat dat zeggen wil in de Amsterdamsche Stelling. Deze bevat 37 permanente werken, van welke wij de 4 kustversterkingen voorloopig buiten rekening laten. Van de overige stellen wij de bezetting gemiddeld op 1 compagnie, met uitzondering van 8 kleinere werken, waarvoor wij slechts $\frac{1}{2}$ compagnie bezetting per werk rekenen. Voor de 33 verdedigingswerken zijn dus noodig aan bezettingen:

$$25 \times 1 + 8 \times \frac{1}{2} = 29 \text{ compagnieën.}$$

Maar bij elke compagnie bezetting behooren 3 compagnieën aflossing, zoodat noodig zijn: 29 bataljons, of — met nog 1 bataljon voor de kustwerken, van welke bezettingen wij aannemen dat zij niet aan aflossing onderhevig zijn — totaal:

niet minder dan 30 bataljons!

Dertig bataljons, dat is $\frac{5}{6}$ van de geheele sterkte aan infanterie van ons tegenwoordig veldleger, meer dan driemaal de sterkte van onze geheele bezettingsinfanterie, vastgelegd aan de forten, letterlijk gebonden aan een onderdeel eener zuiver passieve verdediging, onttrokken aan de vrije beschikking van den bevelhebber!

Is er meer noodig, om de onzinnigheid van het aflossingsstelsel in het licht te stellen?

Daarom: geen aflossing der bezetting, tenzij bij uitzondering in bepaalde gevallen en in enkele forten, waar bijzondere omstandigheden zulks dringend noodig maken. Maar dan tevens gezorgd, dat de forten voorzien zijn van *een behoorlijk veilig verblijf* en van *veilige gemeenschappen: een bomvrij logies*, op den duur voldoende verzekerd tegen het hevigst vuur, zooveel mogelijk beantwoordende aan de eischen der hygiëne, het noodige bevattende voor eene goede verpleging en voor het verschaffen van een matig comfort; *gedekte* (d.w.z. overdekte) *gemeenschappen*, die den soldaat in staat stellen zijn dienst te verrichten zonder zich telkens aan het verdelgend vuur des vijands te behoeven bloot te stellen en die hem meer in 't bijzonder gelegenheid geven, uit zijn bomvrij verblijf zonder verliezen de vuurstelling te bereiken.

C. J. SNIJDERS.

Herinneringen uit mijne militaire loopbaan.

DE REGIMENTS-COMMANDANT.

Wanneer ik mijne herinneringen vervolg, zal het zeker niet vreemd klinken, dat eene ruime en gewichtige plaats aan den Regiments-Commandant wordt ingeruimd.

Wel heb ik te kort het regimentsbevel gevoerd om met groot gezag te kunnen optreden of mij te vermeten aan mijne kameraden in deze den weg te wijzen, maar toch werd het vuur in vollen vrede mij geenszins gespaard; de mededeeling mijner ondervinding heeft hierdoor wellicht eenig nut.

Bij mij bestaat de vaste overtuiging, dat de oud-officier, die door geschriften wil trachten nog in eenig opzicht nuttig voor het leger te zijn, zich in hoofdzaak op zedelijk gebied moet bewegen en zooveel mogelijk moet vermijden in beoordeeling te treden van tegenwoordige toestanden, die hij gewoonlijk slechts ten deele en oppervlakkig kent; dit sluit niet uit, dat het doorleefde in beschouwing kan worden genomen en het tot verbetering aanbevolene niet behoeft te worden verzwezen.

Toen ik mij voornam een en ander mede te deelen omtrent de ondervinding als Regiments-Commandant opgedaan, bleek de voorraad stof overweldigend groot te zijn; ik wensch slechts eenige punten te behandelen en maak hierdoor, zelfs in de verte, geenerlei aanspraak op volledigheid.

Zonder eenigen twijfel is de betrekking van Regiments-Commandant, inzonderheid bij de Infanterie, een der gewichtigste in ons leger. De Kolonel der Infanterie voert het onmiddellijk bevel over meer dan honderd officieren, waaronder zes hoofdofficieren, ongeveer vijf-honderd man vrijwillig kader, zonder nog te spreken van Militie- en Reserve-kader en vier à vijfduizend soldaten; hij is verantwoordelijk voor alles, wat zijn regiment aangaat, zoowel verpleging en oefening, als zedelijk welzijn; menigwerf reiken zijne zorgen over meerdere garnizoenen.

Wanneer de Kolonel het in hem gestelde vertrouwen voortdurend volkomen waard wil blijven, is zijne verantwoordelijkheid zeer groot en moet deze zwaar wegen.

Het legerbestuur zal uiterst voorzichtig behooren te zijn in de keuze der Regiments-Commandanten en tot dien rang alleen de hoofdofficieren

mogen bevorderen, die alle waarborgen geven het bevel naar eisch te kunnen voeren.

Men late de degelijke Kolonels zoo lang mogelijk aan het hoofd hunner regimenten, en zij indachtig, dat, al moge niet in alle opzichten de door een naburig volk gehuldigde stelling worden onderschreven, dat men naar de waarde van den Commandant, die van het geheele regiment zal kunnen afmeten, het toch ontegenzeggelijk waar is, dat het veelvuldig verwisselen van Commandanten voor het regiment een ramp moet genoemd worden.

Vele chefs achten het, ik zou haast zeggen, gebiedend noodzakelijk zoo spoedig mogelijk, menigwerf zonder gewenscht nauwkeurig onderzoek en zonder ernstig nadenken, af te breken, wat door een voorganger met zorg en inspanning werd opgebouwd; volgen zij hierbij uitsluitend hunne eigene inzichten met voorbijgang van bestaande reglementen en voorschriften, dan blijft gewoonlijk eene noodzakelijke, gedwongen herroeping niet uit, waardoor het regiment geruimen tijd in een toestand van slingering en onzekerheid verkeert, die op alles ongunstig inwerkt.

Het is zeker gewenscht, noodzakelijk zelfs, dat het regiment worde doortrokken van den geest van den aanvoerder, doch hierbij moeten voorzichtigheid en beleid voorzitten en de grenzen, die de algemeene voorschriften gebiedend aanwijzen, niet worden overschreden. Inzonderheid op den Regiments-Commandant behoort de gulden regel van toepassing te zijn, dat, om zich te doen gehoorzamen, men in persoon het toonbeeld van gehoorzaamheid moet zijn.

Deze beschouwingen zullen wellicht medewerken tot het bewijs der stelling, dat het in hooge mate gewenscht is het bevel over de regimenten zoolang mogelijk in dezelfde deskundige handen te laten.

In Nederland zijn duur van militair leven en promotie in hoofdzaak afhankelijk van den tijd, waarin men in de termen voor pensioen zou kunnen vallen of voor bevordering in aanmerking komt, en dit door de zeer uiteenlopende inzichten der opvolgende Ministers van Oorlog.

Het is onnoodig hierover uit te wijden; dan toch zou aan mopperen gedacht kunnen worden, waar alleen de gang van zaken wordt betreurd in het belang van het leger.

Aannemende dat de eischen van geschiktheid voor eenigen rang in het leger door alle Ministers overeenkomstig dezelfde grondslagen werden gesteld, al zou hierop ook heel wat zijn af te dingen, liepen de toepassingen van ouderdomsgrens, met voorbijzien van fysieke geschiktheid, bij de opvolgende Ministers zoo verbazend uiteen, dat menigwerf, binnen den tijd van enkele maanden, de grootste verschillen werden waargenomen, en, in zake promotie en pensionneering, hoogst betreurenswaardige zaken zijn geschied, schadelijk voor het leger, schadelijk voor het vertrouwen in hogere chefs, die medewerkten of althans toelieten om zelve staande te blijven, diep bedroevend voor hen, die de toestanden konden doorgronden en beoordeelen, doch met gebonden handen moesten toezien, zij het dan ook na ernstig protest. Wij spreken

den vurigen wensch uit, dat een einde kome aan dezen op den duur onhoudbaren toestand, die alles op losse schroeven zet, en de deur wijd opent voor allerlei onrecht.

Het regiments-bevel, omvattende alle bemoeiingen met het groote personeel, eene uitgebreide correspondentie, enz., geeft voortdurend allerlei beslommeringen; de Kolonel moet er op rekenen, dat slechts weinige dagen zonder moeilijkheden voorbijgaan; ik noem daaronder onaangename briefwisseling over zaken en personen, teleurstellingen en bedrogen verwachtingen, bestraffingen en ernstige terechtwijzigingen voor vergrijpen tegen de krijgstucht en de maatschappelijke orde, in één woord allerlei zaken bij uitnemendheid geschikt om de stemming van den verantwoordelijken chef te bederven en hem te prikkelen. Nu weet ik wel, dat ook de Regiments-Commandanten gewone menschen en geen engelen zijn, maar toch moeten zij ernstig en zonder ophouden vechten tegen opwinding en norschheid, hun opgewektheid voortdurend trachten te behouden en de zaken met kalmte en onbevooroordeeld onder de oogen zien. Zoo menigwerf hoort men in de omgeving der rapportkamer van den Commandeerenden Officier mompelen: „pas maar op, de ouwe is van daag niet te spreken, hij is met het verkeerde been uit bed gestapt”, en meer dergelijke minder vleierende uitdrukkingen aan het adres van den chef. Dit mag niet voorkomen, de Kolonel behoort zich hiervoor te wachten; om baas in zijn regiment te blijven, moet hij in de eerste plaats baas over zichzelf zijn, zich kunnen bedwingen en aan zijne ondergeschikten slechts den hoogen ernst en het onverzettelijke plichtsbesef, die hem bezielen, doen blijken. De tijden zijn voorbij, dat de minderen met vloeken en verwenschingen overstelpt worden en hierdoor menigwerf de noodzakelijke straf, die verbetering moest aanbrengeu, ontgingen; zij rekenden menigwerf daarop en verheugden zich als de ouwe maar flink aan het bulderen ging. 't Is niet moeilijk om na te gaan welke uitwerking eene dergelijke behandeling van zaken had. Ik wil echter volmondig bekennen, dat gelijkmatigheid van humeur, onverstoorbare kalmte en hooge ernst bij het afdoen van zaken, inzonderheid van mondelinge, waardoor alleen onbevangen kan worden beoordeeld en geheel overeenkomstig recht en billijkheid gestraft, mede tot de hoogste eischen behooren, die men den Regiments-Commandant kan stellen.

Zoo menigwerf hoort men buiten af mompelen over ongepaste inmenging en ongeoorloofd machtsbetoon van ondergeschikte officieren, zelfs van onderofficieren en dit niet het minst in de onmiddellijke omgeving van den Regiments-Commandant. Ongelukkig genoeg zijn die klachten niet altijd ongegrond; zonder uitzondering wijzen zij op zwakheid, gebrek aan belangstelling, zorgeloosheid en gemakzucht van de zijde, waarvan kracht en bezieling moeten uitgaan. Het is mij altijd voorgekomen, dat het waarlijk niet moeilijk is, zelfs de geruchten van ongeoorloofde inmenging in zaken van gezag te vermijden. Wanneer de chef ieder in zijn waarde laat, nimmer bevooroordeeld ingrijpt, waar het

initiatief van ondergeschikten den doorslag moet geven, nimmer zelfs aan misbruik van gezag denkt of de mogelijkheid daarvan aanneemt, omdat hij alleen door bevoegden laat bevelen en nooit verzuimt in persoon zijn wil kenbaar te maken waar dit behoort, zullen de onbevoegden zich wel wachten voor eene inmenging, die niet anders dan vernedering en schade over hen kan brengen. Het uitoefenen van gezag scheen mij zeker altijd zoo eenvoudig, omdat ik er, om zoo te zeggen, nimmer last mede heb gehad, en, waar ik een enkele maal onbevoegde inmenging moest waarnemen, onmiddellijk zóó indrukwekkend tusschenbeide kwam, dat de lust tot verdere uitspattingen op dat gebied voor goed scheen geweken te zijn.

Toch komt het voor, dat de Regiments-Commandant als het ware wordt uitgelokt tot het uitoefenen van, naar mijn inzien, ongeoorloofde en ongewenschte inwerking. Wanneer rapporten over belangrijke maatregelen moeten worden ingegeven of min of meer ingewikkelde zaken behandeld, trachten de ondergeschikte afdeulingscommandanten menigwerf de zienswijze van den chef te polsen, en, al wil ik hieruit nog in geenen deele de gevolgtrekkingen maken, die meermalen, ik zou haast zeggen gewoonlijk daaruit worden gedistilleerd, toch heb ik altijd weerstand geboden aan die verleiding, die ook als dood-onschuldig, als vingerwijzing en onderricht zou kunnen worden opgenomen. In dergelijke gevallen heb ik belanghebbenden aangetoond, dat ik prijs stelde op eigen werk, geheel onafhankelijk van de zienswijze van anderen, dat ik daar was om de richting te wijzigen, wanneer deze, naar mijne overtuiging, te ver uit den koers liep, dat zij maar aan het werk moesten gaan en ik daarna wel zou mededeelen of hunne opvatting ook de mijne was, hunne behandeling van zaken in overeenstemming was te brengen met de meening, die ik omtrent de wijze van aanvoering van het regiment bezat. Niet alleen is deze zienswijze door allen, zonder onderscheid, goed opgenomen, maar ook wij allen hebben er wel bij gevaren. Het gepast gevoel van eigenwaarde werd er door verhoogd, de lust tot werken en onderzoeken vergroot, het initiatief versterkt; ik kreeg degelijke adviezen en rapporten, geheel op eigen waarneming gegrond, en verzuimde ook nimmer in mijne beschouwingen die der Bataljons-Commandanten op te nemen, zelfs wanneer onze meeningen ver uiteen liepen.

De verhooging van het zedelijk welzijn van den soldaat blijft sedert een reeks van jaren, het stokpaardje, dat veelvuldig door de geheele natie wordt bereden. In de zalen der volksvertegenwoordiging werd daaraan meermalen grooter aandacht geschonken, dan aan de hoogste belangen in zake 's lands weerbaarheid; couranten en tijdschriften gebruikten het om bijzondere belangen te dienen en grieven te luchten. Dat zedelijk welzijn was nu eens een zaak, die in de allereerste plaats de volle aandacht van alle chefs verdiende; mijn kort gesprek met den Minister van Oorlog, na mijne benoeming tot Regiments-Commandant, liep uitsluitend over deze aangelegenheid.

Gerust kan ik verklaren steeds groote en onverpoosde belangstelling te hebben betoond voor de zedelijke verheffing mijner ondergeschikten, terwijl ik het immer een der eerste plichten van den officier heb geacht, zijn minderen voor te gaan in en te wijzen op eerlijkheid en betamelijkheid in woord en daad; het marktgeschreeuw over zedelijkheid, waaronder zooveel heerschzucht, eigen- en partijbelang verscholen zit, heb ik, gedurende mijn geheelen diensttijd, geschuwd en schadelijk bevonden voor de goede zaak; thans ben ik dit gevoelen nog volkomen toegedaan.

Nu wil ik reeds dadelijk verklaren, dat ik de aandacht en de belangstelling, door vele weldenkenden in den lande aan dit onderwerp geschonken, in hooge mate waardeer: ik verschil met hen alleen in de aanwending der middelen. Ik maak mij sterk, dat velen mij zullen volgen, wanneer ooit de zaak overeenkomstig mijne opvatting mocht worden geregeld; zeker weet ik niet op den steun te kunnen rekenen van hen, voor wie partijbelang boven alles gaat, die de groote zaak van het vaderland ten achter stellen bij andere belangen, waaraan zij de schoonste benamingen geven, als zedelijk bewustzijn, heilige overtuiging op godsdienstig gebied, enz., doch bij wie heerschzucht en onverdraagzaamheid uit alle hoeken te voorschijn komen.

Ik stel er hoogen prijs op goed verstaan te worden; ook ik acht godsdienst en deugdelijke zedenleer in de hoogste mate bevorderlijk tot verheffing van een volk; ik vraag mij echter af, waarom zij, die het goede willen en omtrent wier eerlijkheid in dit opzicht geen twijfel zou mogen rijzen, menigwerf zoo eenzijdig kunnen zijn, zoo wantrouwend en zoo onverdraagzaam voor de heiligste overtuiging van anderen. Inzonderheid thans, nu de persoonlijke dienstplicht de zonen uit alle lagen der maatschappij in het leger brengt, nu meer en meer op den voorgrond moet treden, dat het leger voor het volk moet zijn een leerschool, waarin de edelste deugden als vaderlandsliefde, zelfverloochening, eerlijkheid, orde, tucht, offervaardigheid, verdraagzaamheid en andere om den voorrang strijden, waarin het broederlijk naast elkander staan, het elkander steunen, helpen en aanvullen tot bereiking van het grootsche doel, de handhaving onzer onafhankelijkheid en het hoog houden der nationale eer, in het helderste licht moet treden, thans vermeen ik te mogen vragen: voor de officieren van alle rangen in dat leger het vertrouwen, waarop zij aanspraak mogen doen gelden, het vertrouwen, dat aan hen de zorg voor het zedelijk welzijn van den soldaat in handen geeft.

En toch ziet men het vreemde verschijnsel, (naar den oorsprong wil ik niet visschen), dat opvolgende Ministers van Oorlog, dat menig voorvechter voor de verheffing van het leger tot leerschool voor de natie, ijverige voorstanders zijn van het oprichten van zoogenaamde militaire tehuizen en vereenigingen voor R. C. militairen, dat deze stichtingen niet alleen aanbevolen worden, maar zelfs strenge orders worden uitgevaardigd om het bezoek te bevorderen.

Wederom wil ik volmondig bekennen, dat ik de hoogste vereering heb voor de oprichters dier zoogenaamde toevluchtsoorden voor militairen, dat ik vele bestuurders achting toedraag en hun ijver mij geenszins is ontgaan, al gevoel ik ook geen dankbaarheid voor hetgeen zij met volharding blijven verrichten.

Waarom is ook deze zaak op godsdienstterrein overgebracht, en, ik herhaal het, waar Nederlanders in tijden van gevaar broederlijk naast elkander moeten staan en bij hoogste spanning elkander moeten steunen en verdedigen, terwijl aller oog op één punt, de overwinning, moet gericht zijn, waarom worden onze soldaten in het garnizoen als bokken en schapen gescheiden, als het ware op hooger last uiteengedreven en in vele opzichten van elkander vervreemd? De goede elementen volgen, over het algemeen, de roepstem hunner geestelijken en in onze cantines blijven over de onverschilligen en de afgedwaalden, die zoozeer het goede voorbeeld en het beschavend bijzijn hunner betere kameraden behoeven.

Is dit de toestand, die weldenkende en offervaardige Nederlanders wenschen?

Wellicht is het wantrouwen in de officieren nog een overblijfsel van de kwade reuk, waarin vroeger de legers stonden en waaraan ook het onze niet is ontkomen. Nog altijd wordt het leger, door een niet gering gedeelte der natie, als een pool van zonde en ongerechtigheid beschouwd, waar ruwheid inheemsch is en ondeugd hoogtij viert; nog altijd wordt iedere misslag, door het leger begaan, inzonderheid in een gedeelte der pers, breed uitgemeten en als een wapen tegen dienstplicht gebruikt; menigwerf blijven de meest scheeve voorstellingen niet uit. O. m. kwam mij, niet lang geleden, een tijdschrift mijner kinderen in handen, geschreven voor meisjes van 12 tot 16 jaren, waarin van de officieren, vooral van de jonge ronduit werd verklaard, dat zij vaak de gewoonte hebben erg te vloeken en beweren dit niet te kunnen laten; als een bewijs van zelfbeheersching werd hierbij gevoegd, dat zij wel vloeken tegen minderen, doch tegen meerderen zich kunnen inhouden. Zou de hoofd-redactrice zich wel rekenschap hebben gegeven van de smet, die zij klakkeloos het meest ontwikkelde gedeelte van ons leger aanwrijft; mag het bewijs wáár en opwekkend voor aankomende meisjes worden genoemd?

De tegenwoordige toestanden zullen en moeten hierin verbetering brengen; nu het leger beter door de geheele natie zal worden gekend, jongelingen van alle standen daarin plaatsnemen als loteling, reservist en cadet, moet de overtuiging veld winnen, dat er geene verzameling van jongelieden bestaat en denkbaar is, beter gedisciplineerd, beter aan orde en tucht gewend en hierdoor hooger staande, dan juist het leger. Als zelfstandig Bataljons- en Garnizoens-Commandant, later als Regiments-Commandant, heb ik, overeenkomstig de bevelen van hooger hand, mijne ondergeschikten niet alleen volle vrijheid gegeven tot het bezoeken der militaire tehuizen, maar ook de officiële aanbevelingen herhaald; ik hield echter een oog in het zeil en dit was niet overbodig. Ik bezit de

bewijzen, dat genoemde vereenigen niet altijd zoo goed werkten, als men dit wil doen voorkomen en de groote menigte denkt, en dat de beheerders, overmoedig, zich wel eens stellen op een standpunt, schadelijk voor het gezag der militaire overheden.

Wanneer wij den inhoud van artikel I van het Reglement op den inwendigen dienst voor oogen hebben en in aanmerking nemen, dat vele, zoo niet alle Commandeerende Officiëren nog aanvullingen tot dit artikel hebben gegeven en voortdurend krachtig de hand houden aan de nauwgezette naleving, treden de zorgen voor het zedelijk welzijn van den soldaat in een geheel ander daglicht.

Reeds als zelfstandig Bataljons-Commandant en later als Regiments-Commandant heb ik niet alleen het vloeken en het bezigen van kwetsende en onzedelijke uitdrukkingen nadrukkelijk verboden, maar ook het ongestraft toelaten en aanhooren daarvan voor alle meerderen strafbaar gesteld. Ik heb de stellige overtuiging, dat, bij ernstig willen, de kazernen geheel gezuiverd kunnen worden van alles, wat godsdienstige overtuiging en goede zeden zou kunnen kwetsen; alle soldaten aldaar, in waarheid, zedelijk kunnen vooruitgaan, zooals reeds tot heden voor een belangrijk gedeelte het geval was.

De veredeling der soldatenzangen, waarop gelukkig gedurende de jongste jaren, zooveel nadruk is gelegd, reken ik mede een krachtig middel tot verbetering; de invoering der zangen voor „Janmaat en Soldaat” is een weldaad voor het leger. Reeds voor jaren liet ik de zangoefeningen der bataljons door deskundigen (stafmuzikanten) leiden en loofde prijzen uit voor de onderdeelen, die het meest geoefend bleken te zijn; de uitkomsten waren verrassend en werden door de juryleden om strijd geprezen.

Wanneer wij nagaan, dat, in een betrekkelijk groot aantal garnizoenen, de militaire cantines nog niet zijn, wat zij behooren te wezen, d. w. z. ruime, gezellige, goed ingerichte en geventileerde localen, waar de mindere militair verpoozing en nuttige uitspanning kan vinden, en, voor weinig geld, goede ververschingen en versnaperingen, zoowel als benoedigdheden tot onderhoud van kleeding, enz., kan koopen, moet het verwondering baren, dat de pogingen der officieren om hierin verbetering te brengen, niet altijd met kracht worden gesteund van de zijde waarvan de meer genoemde inrichtingen, door niet-militairen beheerd, worden aanbevolen. Zoo heeft b. v. de prachtige buiten-cantine te Bergen-op-Zoom, gesticht door het initiatief van eenige officieren, die waarlijk den dank der regeering verdiend hadden voor hun belangeloos en velhardend streven om den soldaat te verheffen en te veredelen, zware dagen doorleefd, en, zoo al geene ernstige tegenwerking, dan toch geenerlei steun van hooger hand ondervonden. Gelukkig is deze nuttige inrichting, ondanks den verwoeden strijd van kroeghouders en buitenherbergen, gespaard gebleven en heeft zij zich, tegen alle verdrukking in, weten te ontwikkelen. Wanneer men in een heerlijk gelegen park, met schoon geboomte en prachtige bloemen, met doelmatige gebouwtjes en beschut-

tende galerijen, de militairen van het garnizoen (de gehuwden zelfs met hun gezin) gedurende den zomer meermalen per week ziet genieten van de opwekkende en verheffende regimentsmuziek in tegenwoordigheid van hunne chefs en de notabelen der plaats met hunne families, wanneer men op enkele avonden hen lustig ziet dansen en op koninklijke feestdagen honderden militairen, onder begeleiding der muziek, de volksliederen hoort aanheffen, terwijl de feestvreugde wordt verhoogd door sierlijke verlichting en vuurwerk zonder dat één enkele wanklank wordt gehoord, mag men toch wel aannemen, dat de officieren de kunst verstaan hunne ondergeschikten doelmatige en verheffende uitspanningen te bezorgen, waardoor de moeitevolle dagen worden vergeten, opwekking tot verderen arbeid wordt verkregen en allen zich leeren bewegen in goede omgeving, terwijl, zelfs bij uitgelaten vreugde, de betamelijkheid niet uit het oog wordt verloren. Ik noemde een enkel garnizoen, omdat de bijzonderheden daarvan mij goed bekend zijn, doch ik weet, dat in vele andere niet minder werk wordt gemaakt van de zorg voor het welzijn van den soldaat buiten de diensturen.

Het houden van toespraken tot de mindere militairen is voorzeker mede een zeer belangrijke factor in zake zedelijke verheffing; ik wil hierbij liever niet aan bepaalde lezingen denken, daar deze menigwerf boven de bevatting van velen gaan. Gewoonlijk werden, bij gebrek aan beter, de schoollocalen tot het houden dezer causerieën gebezigd, doch dan kon men ook zeggen, dat het er gewoonlijk ongezellig was en de toehoorders meer door dwang dan uit vrije beweging werden bijeengehouden; ontegenzegglijk werkt dit terug op de sprekers; in een gezellig, goed verlicht en verwarmd lokaal loopt alles beter van stapel. Onze cantines zijn, voor een groot gedeelte, hiervoor niet ingericht, en, vooral in de oude kazernen, waar voor alles gebrek aan ruimte is, te klein om alle toehoorders aangenaam en gemakkelijk te plaatsen. Ook ik heb eenige malen getracht, zelfs nadat ik den hoofdofficiërsrang had bereikt, mijne mannen het een en ander mede te deelen van hetgeen ik had ondervonden, of door vermelding van belangrijke gebeurtenissen hen op te wekken en te wijzen op het goede voorbeeld, door zoovele brave en edele Nederlandsche krijgers gegeven, doch het was altijd moeilijk een geschikt lokaal te vinden, zoodat officiers- en onderofficiërs-sociëteiten hunne deuren moesten ontsluiten, daar de cantines ongeschikt bleken te zijn.

De winsten der cantines behooren geheel ten bate der mindere militairen te komen; hiervan mag niet worden afgeweken; door het ontvolken der cantine ten bate der militaire tehuizen, worden de inkomsten belangrijk gedrukt en moeten vele gewenschte verbeteringen achterwege blijven.

De verkoop van sterken drank in de cantines heeft deze uitspanningslocalen in veler oog ten doode opgeschreven en het mag niet licht worden geacht deze aangelegenheid naar behooren te regelen. 't Is gemakkelijk genoeg, door een enkel eenvoudig verbod, spiritualiën uit de

cantines te weren, doch streeft men dan niet het doel voorbij, is men dan op den goeden weg? Ik vermeen dit laatste te moeten betwijfelen, al erken ik ook, voor mijn persoon volmondig, dat het gebruik van sterken drank een kwade gewoonte moet genoemd worden en niets op het gewenschte of noodzakelijke daarvan wijst; wij moeten echter de menschen, en inzonderheid de Nederlandsche jongens, nemen zooals zij zijn, niet zooals wij hen gaarne zouden wenschen. Menschennin moet menschenkennis medebrengen en mag niet in heerschzucht ontaarden; zoo vele hervormers der maatschappij willen allen naar hun pijpen doen dansen. Toen ik, in 1873, na vijfjaarsche detachering in Oost-Indië, in Nederland was teruggekeerd en moest medewerken tot het oprichten van cantines, toenmaals hier te lande nog slechts in gering aantal aanwezig, heb ik geijverd voor het schenken van sterken drank, op bepaalde uren en in kleine hoeveelheden, bij wijze van proef, eerst uitsluitend in de cantine der onderofficieren; die proef is niet slecht uitgevallen; dat geheel-onthouders hierdoor wederom aan het drinken zouden zijn gegaan, moet ten stelligste worden ontkend, maar wel moet worden erkend, dat in de plaats van het gebruik van slechte en menigwerf vervalschte dranken in onooglijke kroegen in de nabijheid der kazerne, waar verleiding uit alle hoeken grijnsde, is getreden een zeer matig en gecontrôleerd gebruik van goede spiritualiën, slechts op enkele uren in gezellige localen en in goed gezelschap. Wij zullen er maar voor uitkomen, dat een betrekkelijk zeer groot gedeelte der natie, nu eenmaal een borrel wenscht; de meeste jongelieden, vóór hun indienst-treding daarin niet werden belemmerd, inzonderheid wanneer geenerlei misbruik werd waargenomen, en mogen niet aannemen, dat de soldatenrok hen, op éénmaal, tot geheel-onthouders zal omwerken, ook al bezoeken zij, zoo getrouw mogelijk, de militaire tehuizen; kunnen zij in de cantines geen sterken drank krijgen, dan zullen zelfs de meest ellendige kroegen in de nabijheid der kazernen hen blijven aantrekken; tot deze overtuiging heeft de nuchtere practijk ons gebracht.

Ik schreef dit om te weêrleggen, dat het schenken van spiritualiën in de cantines onder streng toezicht, eene aanleiding moet zijn om deze uitspanningslocalen in den ban te doen.

Thans sta ik op een geheel vrij standpunt, en, met de rijke ervaring gedurende een langen diensttijd onder de meest uiteenlopende omstandigheden opgedaan, durf ik aan de weldenkenden van alle richtingen en godsdienstige overtuigingen vragen, voort te gaan den soldaat de belangstelling te bewijzen, waarin hij zich thans mag verheugen, doch ik voeg er bij:

„Gebruikt de gelden, bestemd voor het oprichten en onderhouden van „militaire tehuizen en vereenigingen voor R. C. militairen, in de eerste „plaats tot het daarstellen van veredelings-vereenigingen voor de aan- „komende jongelingen, die thans het algemeen verkeer, inzonderheid „in de groote steden, verpesten door hun onzedelijkheid, hun vloeken, „hun tieren, hun werkelijke of voorgewende dronkenschap; die thans

„zoovele publieke vermakelijkheden en nationale feesten ontoegankelijk
 „en ongenietbaar maken voor het beter gedeelte der natie, voor fatsoen-
 „lijke vrouwen en meisjes, en Gij zult de maatschappij in het algemeen
 „en het leger in het bijzonder aan U verplichten; het leger zal dan
 „niet langer moeten opnemen de verwaarloosde en verliederlijke sujet-
 „ten, die schadelijk zijn voor de waarde van het geheel, schadelijk voor
 „de zedelijke verheffing van den soldaat, waarvoor Gij zooveel over hebt.

„En hebt Gij geld over, vertrouw het toe aan de natuurlijke voor-
 „gangers van den soldaat, aan zijne officieren. opdat in elk garnizoen
 „inrichtingen, geheel onder militair beheer, kunnen verrijzen, waarin
 „de soldaat ontspanning kan vinden na afmattenden arbeid, alwaar de
 „toekomstige verdedigers onzer rechten en onzer onafhankelijkheid
 „elkander zullen leeren kennen en op prijs stellen, tusschen hen een
 „hechte band van broederschap en trouw zal worden gelegd. Laat de
 „zorg voor de opwekking tot zedelijkheid, tot godsdienstzin en matig-
 „heid gerust over aan de mannen, wier roem en eer voor een groot
 „gedeelte afhankelijk zijn van het gehalte hunner soldaten, en, ik ben
 „er van verzekerd, uwe zorgen en bemoeiingen zullen rijke en gezegende
 „vruchten dragen. Wilt Gij ons hierbij behulpzaam zijn, dan zullen de
 „deuren onzer cantines wijd voor U worden geopend en ook uwe woor-
 „den van belangstelling, van opwekking en aanmoediging zullen onge-
 „twijfeld door alle militairen, jong en oud, van alle gezindheden, gretig
 „worden opgevangen en bewaard, wanneer Gij althans de gave bezit
 „bevattelijk en eenvoudig te zijn en tot aller hart te spreken.”

Sedert 1891 werd de geheimzinnige sluier, zorgvuldig verspreid over alles, wat op conduitelijsten betrekking kon hebben, eenigszins opge-
 licht; het leger behoort den toemaligen Minister van Oorlog dankbaar te zijn voor den inhoud der aanschrijving van de IIIe Afdeling n°. 41 d.d. 24 November van dat jaar. Wederom verdween een der aloude niet Hollandsche benamingen en werd de conduitelijst in beoordeelingslijst herdoopt; de officier weet nu op welke wijze hij beoordeeld wordt en dit is, op zichzelf, reeds een groote stap in de goede richting.

De ondervinding heeft geleerd, dat de leenten ook thans nog niet geheel verdwenen zijn, ik zou hiervan bedroevende voorbeelden kunnen aanhalen; beter dan mij hierin te verdiepen, komt het mij echter voor aan te geven, wat, volgens mijn beste weten en innige overtuiging, gedaan kan worden om de beoordeelingslijsten in waarheid te doen zijn, wat deze zijn moeten.

De eenige weg tot geheele en afdoende verbetering is het opheffen van het geheim der invulling tusschen beoordeelaar en beoordeelde. Mijne opvatting van recht en eerlijkheid geeft dit gebiedend aan, en hoogst ernstige overwegingen, in verband met droevige ondervinding gedurende den tijd dat ook aan mij het invullen van beoordeelingslijsten was opgedragen, hebben mij hiertoe gebracht; deze overtuiging bestaat bij mij dan ook reeds sedert jaren; ik heb mijne officieren nimmer verzwegen, hoe ik over hen dacht.

Dat de Minister van Oorlog in 1891 heeft gevoeld, waar de schoen wrong bij de vorige geheel geheime regeling, blijkt vooral uit den inhoud van het tweede gedeelte van § 31 der aanschrijving, waardoor een gedeelte van het geheim der invulling werd opgeheven; het oordeel in algemeenen zin althans in ruimer kring bekend werd, als een gevolg van gemeen overleg.

Dit gemeen overleg, bepaaldelijk in de aanschrijving bevolen, zal zeker door de eerlijke chefs ook vroeger niet zijn uitgesloten geweest voor zooverre het mogelijk was.

De verhouding der Compagnies-, Bataljons- en Regiments-Commandanten onderling en ten opzichte hunner onderhoorige Luitenants wordt door de aanschrijving scherp afgeteekend en komt veel meer tot haar recht.

Het is, in de eerste plaats, aan den Regiments-Commandant om de gewenschte leiding te geven bij deze hoogst gewichtige handelingen; hij moet streng toezien, dat geenerlei drang of dwang worde uitgeoefend op het uit te brengen oordeel, of dit worde neêrgeschreven onder den invloed van het welbehaaglijk zijn aan hogere chefs.

Reeds meermalen heb ik getracht met groote overtuiging te bewijzen, dat onderling vertrouwen, inzonderheid het vertrouwen der ondergeschikten op hunne chefs, de hoeksteen is van ons militair gebouw; waardoor wordt dit vertrouwen beter geboren en verzekerd dan wanneer ieder ondergeschikte, tot in bijzonderheden, weet hoe zijn chef over hem denkt; wanneer de chef nimmer schroomt zijnen onderhebbende, mede tot in bijzonderheden, mede te deelen hoedanig hij over hen oordeelt en op welke wijze hij dit oordeel in de beoordeelingslijsten heeft neêrgelegd.

Ik maak mij sterk uit de wijze van invulling der beoordeelingslijsten den beoordeelaar te kunnen beoordeelen en vermeen te mogen zeggen: geef mij eene portefeuille beoordeelingslijsten en ik zal u zeggen, wat man de Bataljons-Commandant is.

Ik heb altijd beweerd, dat de beoordeelingslijsten onzer officieren over het algemeen te gunstig zijn; is dit waar, dan wordt het groote nadeel geboren, dat middelmatigheden, zoogenaamde brave, volgzaam en uiterst buigzaam officieren op een standpunt komen, waar zij niet te huis behooren, en tot rangen worden verheven, die inzonderheid door groote schaarschheid, slechts aan de in alle opzichten geschikte en door kennis en karakter bijzonder uitblinkende officieren behooren te worden verleend.

Volgens mijne innige overtuiging verschaft de vertrouwelijke mededeeling van den beoordeelaar aan den beoordeelde, die natuurlijk nimmer verder mag gaan dan aan deze, enkel voordeelen en kan ik mij geen enkel nadeel denken.

Is de beoordeeling te gunstig, zijn daarbij fouten onopgemerkt gebleven, dan zal de beoordeelde zeker alle krachten inspannen om zich, voor den vervolge, dit thans te gunstig oordeel volkomen waardig te maken en zal, naar mijn inzien, meer neiging bestaan om de fout te verbeteren, dan te trachten daarmede ongestraft voort te gaan.

Voor den officier, die steeds met voorbeeldigen ijver zijn plicht vervult, zich voortdurend meer en meer tracht te bekwamen voor de toekomst, die hem wachten kan, is het eene groote gerustheid en voldoening te ontwaren, dat zijn chef zijne goede eigenschappen op prijs stelt en dit niet onder stoel of tafel steekt. Er bestaat weinig kans, dat deze officier zich op zijne hoogst gunstige beoordeeling tegenover anderen zal verhoovaardigen; doet hij dit, dan heeft hij in de oogen van wel-denkenenden zijn onderscheiding reeds verbeurd en zal de chef spoedig tot de overtuiging komen, dat zijn schatting te hoog was. Is de beoordeeling zoodanig, dat zij niet gunstig maar ook niet bepaald ongunstig mag genoemd worden en den inhoud, volgens de bestaande bepalingen, niet behoeft medegedeeld te worden, dan zal de beoordeelde bemerken, dat hij zich op een hellend vlak bevindt en zeker al het mogelijke doen om zich omhoog te werken. Juist voor beoordeelingen als deze, die zelfs door den inhoud der 1e alinea van § 12 niet geheel vermeden zullen worden, is de mededeeling heilzaam.

Het is mij voorgekomen, dat een beoordeeling geheel kleurloos was, dat ik, zelfs na zeer aandachtige lezing en bestudeering, mij geen bepaald beeld van den beoordeelde kon vormen, dat ik geheel in het onzekere verkeerde hoedanig de schaal zou overslaan, ten goede of ten kwade; de schuld ligt hierbij in hoofdzaak bij den beoordeelaar, die bewezen had zelve kleurloos te zijn, doch ook voor een gedeelte aan het gareel, waarin de bepalingen den beoordeelaar wringen. Zoo menigwerf werden beoordeelingslijsten door hoogere chefs teruggezonden om redenen van vorm, die niet alleen niets tot de beoordeeling afdoen, maar deze menigmaal schaden. Ieder chef moest in zijn eigen taal, zijn eigen vorm, eene hem passende beschrijving van den ondergeschikte mogen geven; de punten, die daarin moeten uitkomen, behooren vooraf aangeduid te zijn en mogen niet verwaarloosd worden.

Aan deze algemeene beschouwingen wensch ik nog eenige bijzondere vast te knoopen, die mij wenschelijk toeschenen bij het vervullen van mijn afgeloopen taak.

Ik heb waargenomen dat het woord: „onbekend”, in § 11 voorkomende, menigmaal wordt misbruikt en dan gewoonlijk ten nadeele van den beoordeelde. Er zijn gevallen dat geene onbekendheid mag worden voorgewend, veel minder aangenomen; ik noem die van een dienstchef met een onderhebbend officier, die aan de beurt voor bevordering is, inzonderheid wanneer bij dien chef twijfel omtrent de geschiktheid van dien officier rijzen kan, niettegenstaande de gunstige beoordeeling van alle andere chefs; die onbekendheid wordt misdadig, wanneer zij, kort daarna, leidt tot het voorbijgaan voor hooger rang van dien officier, want daarop moet de dienstchef onmiddellijken invloed hebben uitgeoefend.

Gedurende den tijd van invulling der beoordeelingslijsten werden mij, in mijne hoedanigheid van Garnizoens-Commandant, vertrouwelijke inlichtingen gevraagd omtrent een hoofdofficier, over wien, van zeer betrouwbare zijde, hoogst ongunstige berichten zouden zijn ingekomen; ik mocht

die ongunstige berichten niet onderschrijven, doch stelde den briefschrijver voor, belanghebbende met de zaak in kennis te stellen, opdat hij zich zou kunnen verantwoorden. Reeds binnen 24 uren had ik bericht terug met beleefd verzoek toch vooral mijn mond te houden; die zeer betrouwbare bron mocht zeker niet bekend worden. Het komt mij voor dat de inspecteurs en dienstchefs hunne roeping slecht begrijpen, wanneer zij zich achter onbekendheid verschuilen in gevallen, waar juist hun oordeel den doorslag moet geven.

Over § 12 met zijn welgekozen inhoud is reeds het een en ander gezegd; ik voeg er bij dat het zeer gewenscht is duidelijk aan te geven, door de woorden in deze paragraaf gebruikt, als officieren boven andere uitmunten, terwijl, volgens mijn inzien, de toekenning van geschiktheid voor hooger rang moet geschieden, zoodra daarvan de overtuiging bij den chef bestaat, zonder te wachten tot het aantal verplichte dienstjaren in den tegenwoordigen rang is verkregen. De uitdrukking „nog niet geschikt”, alleen uit verkeerde opvatting omtrent genoemde dienstjaren, doet den beoordeelde altijd kwaad.

Onze Hollandsche taal schijnt te rijk te zijn, als men let op het invullen der beoordeelingslijsten. Zij heeft zoovele woordjes van vergelijking, overtreffing, enz., dat zoo langzamerhand verwarring en zeer dikwijls misbruik ontstaan. Zoo is, bij beoordeelingen, „voldoende” geen „voldoende” meer; „vrij goed” een soort van afkeuring; „goed” nu ja, om niets van te zeggen; als het niet „zeer goed” of „bijzonder goed” of „uitmuntend” is, deugt het, eigenlijk gezegd, niet; komen hierbij nog de bijzondere opvattingen van vele beoordeelaars omtrent de waarde dezer uitdrukkingen, dan wordt de verwarring nog grooter. Ik heb hooren beweren, dat, wanneer de beoordeeling over zeker gedeelte niet meer dan „voldoende” kon uitlokken, men den betrokken officier diens beoordeeling als „ongunstig” moest laten teekenen, hetgeen toch in werkelijkheid kant noch wal raakt. Om de officieren niet te benadeelen worden menigwerf vergrootwoordjes van voorgangers overgenomen, die volgens eigen opvatting geheel overbodig zijn; doet men dit niet, dan krijgt men gemeenlijk de lijst terug met de vraag of de betrokken officier achteruit is gegaan. Ook hier komen de noodzakelijkheid der opheffing van het geheim van invulling en het geven eener persoonsbeschrijving volgens eigen opvatting, in helder licht, en, als een gevolg hiervan, zou ik wenschen voorgeschreven te zien, dat de chef, die voor de eerste maal de officieren van eenig onderdeel beoordeelt, dit oordeel in zijn geheel moet uitbrengen en nimmer verwijzen mag naar dat van een voorganger (Zie § 14).

Uit medelijden wordt menigmaal van den inhoud van § 27 afgeweken, vandaar de mogelijkheid van het plotseling ontstaan van gebreken, kort na eene bevordering; de chef, die hiertoe medewerkte, behoort verantwoordelijk gesteld te worden voor de schade, willens en wetens, den Staat berokkend.

Wordt het geheim der invulling opgeheven, dan vervalt natuurlijk

het teekenen bij ongunstige beoordeeling en is ieder officier voortdurend volkomen op de hoogte van het standpunt, dat hij bij het korps inneemt.

Het komt mij gewenscht voor, dat de Regiments-Commandant zich in persoon overtuigt van de waarde zijner onderhebbende Kapiteins als Compagnies-Commandanten en hieromtrent eene verklaring in duidelijke bewoordingen aflegt. De ranglijst naar bekwaamheid kan gerust worden afgeschaff; bij groote eenheden, in vele onderdeelen gesplitst, heeft deze ranglijst reeds een zeer betrekkelijke waarde, deze verdwijnt geheel, wanneer verscheidene dezer eenheden worden samengevoegd; ik stel mij voor, dat deze lijsten nooit eenig gewicht in de schaal hebben geworpen.

Wanneer in zake beoordeelingslijsten voorzitten eerlijkheid en goede trouw, uitsluitend te verkrijgen door opheffing van elk geheim, zal het wantrouwen ophouden, dat thans nog menig officiershart bezwaart, zullen ware verdiensten worden beloond, waarlijk edele en krachtige mannen de hooge plaatsen in het leger innemen, vanwaar zij hun helder licht tot in de meest duistere schuilhoeken zullen kunnen doen doordringen.

(Wordt vervolgd.)

VOORBURG, October 1899.

W. HINGMAN.

**Iets over de klacht vermeld in Art. 7 R. L.,
naar aanleiding van het daaromtrent medegedeelde
in het Leerboek voor Ned.-Indië.**

Tegenwoordig zijnde bij een les in het „Militair Strafrecht” aan een klasse van onderofficieren van het 2^e studiejaar aan den Hoofdcursus te Kampen, welke bestemd waren dit jaar het officiersexamen te doen voor het Indische Leger, viel het mij op, dat er een verwarde opvatting bestond omtrent het gewicht van de klacht, zooals die vermeld staat in Art. 7 R. L.

De oorzaak daarvan was de volgende: Als leerboek in bovenbedoeld vak is aangegeven:

de „Handleiding ten dienste van het onderwijs in het Militair Strafrecht voor aanstaande officieren van de landmacht in Nederlandsch-Indië” door G. J. W. KOOLEMANS BEYNEN.

De leeraar had echter bij zijn voordracht over het bewuste onderwerp gebruik gemaakt van „Het Militair Strafrecht in Nederlandsch-Indië, Handleiding bij de uitoefening van de militaire strafrechtspleging en van het militair strafrecht bij de landmacht, bewerkt door A. V. L. BARRÈ,

aangezien hij vermeende, dat, waar de in Indië pas aangekomen officier reeds zeer spoedig in eenig gerechtelijk onderzoek kan plaatsnemen, hij op de hoogte moet zijn van de zaken, welke daarbij voorkomen, en daarom in de eerste plaats het gewicht moet kennen, dat aldaar aan de klacht wordt toegekend. In eerstgenoemd werk vond hij niet datgene vermeld, wat hij voor den aanstaanden officier voor Indië noodig acht en ik ben het hiermede ten volle eens.

Er schijnt omtrent de waarde van de klacht verschil van meening te bestaan bij het Nederlandsche en het Nederlandsch-Indische Leger, ten minste dit meen ik te mogen opmaken uit het medegedeelde van den Heer KOOLEMANS BEYNEN, waar wij lezen:

„De klacht is volgens de wet een proces-verbaal — meer niet. Het voorschrift van art. 7 R. L. komt het meest overeen met dat van art. 6 Sv.: „Elke gestelde macht, elk openbaar ambtenaar, die in de uitoefening van zijne bediening kennis bekomt van een misdrijf, zal gehouden zijn daarvan dadelijk den ambtenaar van het openbaar ministerie bij den raad van justitie, binnen welks rechtsgebied het misdrijf begaan is of waarvan de beklagde woont of mocht kunnen gevonden worden, bericht

te geven en aan dien ambtenaar in te zenden alle bescheiden, processen-verbaal en acten, die tot de zaak betrekkelijk zijn". Het gerechtelijk onderzoek behoeft niet afgebakend te worden door de feiten in de klacht vermeld; art. 46 R. L. zegt duidelijk, dat de vragen (van officieren-commissarissen) moeten betreffen alle daden en omstandigheden in de klacht of *stukken ten laste van den beklaagde* voorkomende. Die stukken — eventueele processen-verbaal van voorloopige commissiën van onderzoek, de beschikking ter verwijzing van den G. C. — kunnen en zullen dikwijls veel meer licht verspreiden over de zaak dan de klacht, die als uitgangspunt voor die voorloopige onderzoeken dient".

Geheel anders is hieromtrent het oordeel van den Heer BARRÉ. Wij lezen toch:

„Bij de militaire rechtspleging is de klacht eigenlijk wat „acte van beschuldiging” genoemd wordt bij de strafvordering in het gemeene strafrecht; zij is de grondslag der instructie en verdere gerechtelijke vervolging.

„Daarom moet worden aangenomen, dat aan de klacht in hoofdzaak dezelfde eischen kunnen worden gesteld als aan de evengemelde acte van beschuldiging.

„Art. 116 van het Reglement op de Strafvordering zegt dienaangaande:

„De acte van beschuldiging zal inhouden:

- 1°. den naam of eene duidelijke aanwijzing van den persoon des beklaagden;
- 2°. eene duidelijke voorstelling van het feit of de feiten aan denzelfden ten laste gelegd, met alle de omstandigheden daartoe betrekkelijk.

Die acte zal worden gesloten door de bepaalde vermelding van het misdrijf, waarvan de beklaagde dientengevolge wordt beschuldigd, met alle de omstandigheden, welke volgens de wet tot verzwarende of tot verlichting van straf aanleiding geven”.

„De jurisprudentie heeft dan ook steeds het beginsel erkend, dat een klacht, om geldig te zijn, behalve den naam of aanwijzing van den beklaagde, eveneens moet inhouden eene duidelijke voorstelling van de feiten, welke hem ten laste worden gelegd, met al de omstandigheden daartoe betrekkelijk, zoowel de verzwarende als de verlichtende.

„Daarin moeten dus duidelijke en behoorlijke opgaven van de ten laste gelegde strafbare feiten aanwezig zijn.

„Een bloote qualificatie (de vermelding der qualificatie in de klacht is overbodig, maar niet verboden) van die feiten is dus geheel onvoldoende, doch de klacht behoort alle elementen te bevatten, welke noodzakelijk zijn, om de feiten, welke ten laste worden gelegd, te kunnen qualificeeren.

„Ontbreekt in de klacht een der elementen, welker aanwezigheid door de strafwet gevorderd wordt tot daarstelling van eenig misdrijf,

dan kan de beklagde ook niet aan *dat* misdrijf schuldig verklaard worden" ¹⁾).

Uit deze beide aanhalingen zien wij dus reeds het groote verschil in opvatting in Nederland en in Indië.

En waar dit verschil bestaat, is het naar onze meening noodig, dat er niet alleen in een enkel woord op gewezen, maar dat er een meer uitvoerige verhandeling over gegeven wordt, vooral in een leerboek voor aanstaande Indische officieren, en dit is in het werk van den Heer KOOLEMANS BEYNEN niet het geval.

En hierin is de verwarring gelegen, welke zich openbaarde bij de in het begin van dit opstel bedoelde leerlingen. Zij behandelden het onderwerp volgens hun leerboek, meenende het voorgedragene daarin terug te vinden, doch kwamen niet tot die zaken, waaraan zooveel gewicht wordt gehecht, niet alleen door den leeraar, maar door het grootste deel van het Indische Leger.

De handleiding van BARRÉ toch, bekend gemaakt aan dat leger bij A. O. N°. 26 van 1891 en *aanbevolen aan hen, die zich op de studie van het militair recht wenschen toe te leggen* (A. O. N°. 71 van 1894), wordt in Indië bijna algemeen gebruikt als leidraad bij onderzoeken, enz. Men moet dit werk dus kennen, weten wat daarin staat, en waar jonge, pas aangestelde officieren zeer vaak niet kunnen worden vrijgepleit van een weinig verwaandheid, daar is het onzes inziens zaak, ter voorkoming van onaangenaamheden met chefs en collega's, met dewelken zij het onderzoek houden, hun te leeren, wat in de practijk verricht wordt en juridische beschouwingen, hoe waar zij ook mogen zijn, op den achtergrond te stellen. Uit een leerboek moet men de practijk leeren kennen, door verdere, uitgebreidere studie de verschillen van

¹⁾ Bij missive van het D. v. O., II^{de} Afd., 2de Bureau, dd. 16 Maart 1886 wordt het volgende bekend gemaakt:

„De advocaat-fiscaal voor de land- en zeemacht in N.-Indië heeft mijne aandacht gevestigd op het feit, dat in militaire strafzaken dikwijls geprocedeerd en vonnis gewezen wordt op klachten in welke of geene voldoende opgave van de te laste gelegde strafbare feiten of somtijds in het geheel geen feiten, maar slechts kwalificatiën van misdrijven opgenomen zijn.

Afgescheiden er van dat dergelijke klachten niet voldoen aan de eischen welke art. 7 R. L. stelt, hebben zij het onvermijdelijk gevolg, dat het H. M. G. menigmaal verplicht is, vonnissen houdende schuldigverklaring aan wel bewezen maar niet ten laste gelegde strafbare feiten te vernietigen.

Met het oog op het vorenstaande heb ik de eer U.H.E.G. te verzoeken er met de meeste zorg voor te doen waken, dat dergelijke klachten moeten inhouden een korte, doch duidelijke opgave van de ten laste gelegde strafbare feiten met vermelding van alle omstandigheden, welke die feiten voorafgegaan, vergezeld of gevolgd hebben, voor zooverre zij tot verlichting of tot verzwaring van de schuld van den beklagde kunnen bijdragen”.

Zie Mr. W. E. VAN DER HOUT en H. J. PRINS. Handleiding ten gebruike bij de uitoefening der Militaire Rechtspleging, 4^e uitgave, 1888, blz. 52.

meening, welke de geleerden er op nahouden, om daaruit te trachten zijn eigene hersens te scherpen en een conclusie te trekken.

Voor al waar zoo weinig tijd aan dit vak kan worden besteed bij de opleiding tot officier aan den H. C., daar onthoude men er zich van theorieën te verkondigen. De ware studie van het militair recht, de meer juridische komt pas, als de sterretjes op den kraag verschenen zijn, en daarom zouden wij zoo gaarne zien, dat in een volgenden druk van zijn werk de Heer KOOLEMANS BEYNEN dit onderwerp met het oog op de Indische practijk uitgebreider behandelde, dan op het oogenblik gedaan werd.

Er is toch nog zooveel mede te deelen omtrent de klacht, waar zeer zeker het licht op moet schijnen; er zijn nog zoovele punten, die daarbij in aanmerking moeten komen, zonder dat men nog een uitgebreid relaas daarvan behoeft te maken, terwijl dan andere zaken vervallen kunnen, omdat zij voor den Indischen officier niet veel waarde hebben. Wat toch is de waarde van de wetenschap voor hem, dat *hier in Nederland* de Compagniescommandant van den beklagde de klacht indient, wat gewoonte is geworden? Ware het dan niet beter geweest mede te deelen, dat die gewoonte in *Indië* bestaan heeft, omdat men meende, dat de Compagniescommandant daartoe alleen de eenige bevoegde persoon was ¹⁾, maar dat die meening onjuist was en slechts berustte op een model van een klacht, welke toevallig door zulk een persoon was geteekend; zou daarbij nu niet de opmerking kunnen worden bijgevoegd, dat het tegenwoordig liefst zooveel mogelijk vermeden wordt een klacht door een officier te doen opmaken, aangezien men dan dien officier niet tot commissaris in een gerechtelijk onderzoek kan benoemen ²⁾, wat vooral in kleine garnizoenen met gering aantal officieren tot eigenaardige omstandigheden aanleiding zou kunnen geven? Ik geloof, dat zulks eenige waarde meer heeft voor den leerling.

Dan heeft het voorts ook veel waarde te weten, dat de klacht in *Indië* niet door ieder meerdere kan worden opgemaakt, lijkt dit ook in strijd met de wet; dat bijvoorbeeld een inlandsch meerdere, die de Nederlandsche taal niet spreekt, en dus nog minder schrijven kan, geen klacht kan opmaken; aangezien de taal, hoewel de wet daar niets van zegt, de Hollandsche behoort te zijn, „omdat de krijgsraad een Europeesch rechtscollege is, hetgeen blijkt, behalve uit de samenstelling, ook uit de art. 86 en 107 R. L., volgens welke steeds een tolk voor de Hollandsche taal behoort te worden gebruikt, wanneer de beklagde of eenige getuige die taal niet verstaat” ³⁾, terwijl de klacht ook alleen onderteekend behoort te worden door iemand, die het Nederlandsch machtig is, alsmede door iemand, die schrijven kan, daar, zoo dit niet het geval is, „de klacht behoort te worden opgemaakt en onderteekend door den superieur van den verdachte aan wien de zaak is gerappor-

¹⁾ Zie VAN DER HOUT en PRINS, blz. 50.

²⁾ Zie VAN DER HOUT, blz. 51.

teerd en die, deswege, het arrest aan den verdachte heeft geordonneerd" ¹⁾.

Bovendien is het noodig te weten, door wien de klacht moet worden opgemaakt, waaromtrent twee meeningen bestaan; en wel de eene, „dat uit de art. 6 en 7 R. L. in onderling verband beschouwd, volgt, dat degene, die het arrest geordonneerd heeft, dus in elk geval een superieur van den verdachte, met uitsluiting van gelijken in rang en nog veel meer van burgers, de klacht behoort op te maken" ²⁾ en daartegenover de andere, „dat de klacht ook door dengene, ten opzichte van wien het misdrijf is gepleegd, al moge hij ook een ongegradueerd militair of een burger zijn, kan worden opgemaakt" met welke zienswijze het Hof ook medegaat ³⁾ (sententie van het I. H. M. G. van 26 Januari 1866).

Een korte vermelding van het feit, dat een klacht, „die geen uitdrukkelijke telastelegging der daarin omschreven feiten inhoudt, als b. v. een klacht, waarin slechts wordt medegedeeld, dat de klachtopmaker alleen het *vermoeden* heeft, als zoude de verdachte zich aan die feiten hebben schuldig gemaakt" ⁴⁾ niet tot basis kan dienen van een in te stellen strafvordering, zoude zeer zeker ook gewenscht zijn.

In één woord, wij zouden gaarne in het gebruikte leerboek die zaken zien opgenomen, die van gewicht zijn voor hen, die spoedig zitting zullen nemen in gerechtelijke onderzoeken, enz.

Het Onderwijs wordt er door gebaat; waar de tijd toch reeds zoo kort is, moet er mede gewoekerd worden, terwijl men zich daarbij nog tot de voornaamste zaken moet bepalen; in zulk geval is het dus noodig, dat deze kort en bondig gevonden worden in het leerboek, zoodat er geen dictaat meer bij behoeft gegeven te worden; hierdoor toch gaat te veel tijd verloren.

Moge de Heer KOOLEMANS BEYNEN bij het verschijnen van een volgenden druk de hier aangegeven punten in zijn werk bespreken, dan kan hij er verzekerd van zijn niet alleen onzen dank maar ook dien der leerlingen weg te dragen.

W. E. ASBEEK BRUSSE,
Leeraar a/d Hoofdcursus.

¹⁾ Zie BARRÉ, deel I, blz. 92. Missive H. M. G. dd. 1887, N°. 17/83.

²⁾ Zie BARRÉ, deel I, blz. 90.

³⁾ Zie BARRÉ, deel I, blz. 90 en 91; en VAN DER HOUT, blz. 51.

⁴⁾ Zie BARRÉ, deel I, blz. 93 en 94.

Enkele beschouwingen over de terrein- en doel- verkenneren en het reservekader bij de Veld-Artillerie.

De tijden zijn voorbij, dat de Veld-Artillerie straffeloos ongedekt in batterij kon komen en onmiddellijk het doel voor oogen had, waarop zij het vuur moest openen. De uitwerking der vijandelijke artillerie is daarvoor te groot, hare opstellingsplaats te weinig zichtbaar.

Elke onvoorzichtigheid, bij het in batterij komen begaan, kan de ernstigste gevolgen na zich sleepen en ongedekt optreden onder niet zeer gunstige omstandigheden zou oorzaak kunnen zijn van nagenoeg geheele vernietiging, voordat het eerste schot is gevallen.

Eenmaal in stelling staande, is de waarneming zeer moeilijk door de weinige zichtbaarheid der doelen, ook wanneer de vijandelijke artillerie vurende is (Waarom wordt elke batterij toch niet van een goeden kijker — à longue vue — voorzien?).

Uit een en ander volgt, dat de behoorlijke opmarsch verzekerd moet zijn vóór het in stelling komen en dat gedurende het vuren de waarneming der schoten zoo nauwkeurig mogelijk dient te geschieden.

Deze waarheden zijn reeds sinds eenige jaren erkend en in Frankrijk en Duitschland o.a. gaf dit dan ook aanleiding tot het invoeren van *doelverkenneren*, *hulpwaarnemers*, *terreinverkenneren* en *verbindingsposten*.

Intusschen zijn deze functiën bij onze Veld-Artillerie nog niet ingevoerd, hoe onmisbaar zij ook wezen mogen. Laat ons daarom in het kort nagaan, welke kennis en bedrevenheid voor het uitoefenen daarvan vereischt wordt en in hoeverre bij de bestaande organisatie het reservekader eenigszins de leemten zou kunnen aanvullen.

Doelverkenneren.

De opdracht van de doelverkenneren is om gegevens te verschaffen omtrent het doel en de uitwerking van het vuur der in stelling staande batterijen.

Zij zullen daartoe in de eerste plaats de verkenning van de stelling medemaken, om zich vooral een goed denkbeeld te vormen van de wijze, waarop zich het doel van de stelling uit voordoet. Daarna begeven zij zich, vergezeld van de noodige verbindingsposten (ordonansen), zoover mogelijk voorwaarts en zijwaarts van de vurende

batterijen en trachten daar een opstellingsplaats te vinden, van waaruit het doel zoowel als de eigen batterijen goed zichtbaar zijn.

Gedurende het zoeken naar deze opstellingsplaats moet het doel niet uit het oog worden verloren, omdat het zich telkens in een anderen vorm zal voordoen.

De terreinstrook tusschen die opstellingsplaats en de batterijen wordt tegelijkertijd verkend met het oog op de te onderhouden verbinding.

Voorzien van een goeden kijker, een kaart en van alles wat de verkenning kan vergemakkelijken, wordt het doel, zoodra de verkenners op zijn post is aangekomen, nauwkeurig opgenomen. De uitgestrektheid der vijandelijke stelling, het aantal stukken en de plaatsing daarvan, de stand t.o. van de gezichtsdekking of van de naburige terreinvoorwerpen, de sterkte en opstelling van de overige troepenafdeelingen des vijands, de plaats der gevechtstreinen, enz., — van dit alles wordt een rapport opgemaakt, zoo mogelijk door een schets toegelicht en dit verzonden aan den commandant onder wiens bevelen de doelverkenners staat.

Na het openen van het vuur wordt zijne volle aandacht gevraagd voor de waarneming der springpunten en den toestand van het terrein voor en achter het doel, hetwelk misschien een misverstand in de waarneming van uit de batterijstelling uit den weg kan ruimen.

Ook moet gedurende dien tijd het doel in het oog gehouden worden om te zien, of dit niet verandert.

Van alle merkwaardigheden en van de uitwerking van het vuur der eigen batterijen wordt eveneens rapport uitgebracht.

Door deze korte opsomming van de wijze, waarop de doelverkenners aan hun opdracht zullen moeten voldoen, zal het duidelijk zijn, dat hiervoor eene groote mate van terreinkennis en van practische geschiktheid wordt vereischt. Bovendien moet de verkenning met de grootste omzichtigheid worden verricht, ten einde niet blootgesteld te worden aan het vijandelijk vuur of door vijandelijke patrouilles te worden opgelicht, tengevolge waarvan de waarneming niet tot haar recht zou komen.

Meestal zullen de doelverkenners groote afstanden te doorloopen hebben; de hindernissen, die het terrein mocht opleveren, moeten door hen gemakkelijk kunnen worden overwonnen; derhalve is het een vereischte, dat de doelverkenners uitmuntende terreinruiters zijn, door langdurige oefening en grooten aanleg met een scherp tactischen blik begaafd en van uitstekende paarden voorzien zijn.

De functiën van doelverkenners zullen dus door DE BESTE LUITENANTS moeten worden uitgeoefend en daar de sectiën niet van hunne commandanten mogen worden beroofd, zoo is m.i. de commandant van den gevechtstrein de aangewezen persoon voor doelverkenners. Hij kan dan vervangen worden door den opperwachtmeester (Het Deutsche Reglement schrijft ook voor dat de „Staffelführer” een officier zijn kan, bij gebrek hieraan — wat in den regel het geval zal zijn — een der oudste onderofficieren).

Dat het *reservekader* nooit tot doelverkenner zal kunnen worden afgericht, zal na het voorgaande duidelijk zijn.

Hulpwaarnemers.

Deze zijn den batterijcommandant in het waarnemen behulpzaam in de nabijheid van de stelling. Wanneer b.v. op ± 200 M. daarvandaan zich eene verhevenheid of een terreinvoorwerp bevindt, van waaruit het doel beter dan uit de batterij waargenomen kan worden, dan wordt daarheen een hulpwaarnemer gezonden, zoo noodig met een verbindingspost.

Hij zal evenals de doelverkenner alle bijzonderheden, het vuur betreffende, moeten kunnen vermelden.

In ongunstige omstandigheden kan hij ook bij het inschieten van veel nut zijn.

Om zijn opdracht naar behooren te kunnen vervullen, moet de hulpwaarnemer veel in het waarnemen geoefend worden en zeer goed op de hoogte zijn van de schietregels. Groote rijkunstige bekwaamheden worden echter niet vereischt.

Ik stel mij voor, dat een kornet of reserve-luitenant voor deze functiën zou kunnen worden gebruikt; *indien zijne opleiding uitsluitend in die richting worde geleid.*

Terreinverkenners.

Zooals in het begin van dit artikel werd vermeld, is verkennen van het terrein, dat door de batterij moet worden doorloopen, met het oog op een veiligen en vluggen opmarsch in den tegenwoordigen tijd een bepaald vereischte.

De terreinverkenners, die daartoe worden gebruikt, gaan de batterijen op eenigen afstand vooraf en onderhouden *steeds* het verband met hun troep. Zij moeten van een goeden kijker zijn voorzien, een goed oog op het terrein hebben, behoorlijk de kaart kunnen lezen en voldoende ruiter zijn om aan hun opdracht te kunnen voldoen. In Duitschland marcheeren in den regel twee terreinverkenners voor de batterij uit. Meestal verkent een van hen, terwijl de andere de verbinding met de batterij onderhoudt.

Er behooren teekens te worden vastgesteld, die in sommige gevallen met den batterijcommandant gewisseld kunnen worden.

Voornameijk de te volgen wegen worden verkend. Nadert vijandelijke infanterie of cavalerie, die voor de batterij gevaar kan opleveren, dan wordt dit met den meesten spoed gemeld. Gaat de afdeulings- of de batterijcommandant voorwaarts om eene stelling te zoeken, dan moeten de terreinverkenners in staat zijn dezen omtrent de meest geschikte opmarschwegen naar de ten slotte te kiezen stelling snel en volledig in te lichten. Wanneer de batterij in stelling staat, dan begeven zij zich op den meest bedreigden flank. Zij stellen zich daar op, waar een ruim uitzicht is, daarbij *steeds* de verbinding met de batterij onderhoudende.

Op die punten trachten zij elken aanval in flank of rug tijdig te ontdekken en hiervan bericht te geven. Ook worden berichten overgebracht aangaande de bewegingen des vijands en die der eigen troepen. Voor de functiën van terreinverkenner kunnen reserve-wachtmeesters of kornetten *niet* worden gebezigd, dan alleen bij volkomen gebrek aan ander kader en op voorwaarde, dat zij te zamen werken met een wachtmeester of officier, en niet tot andere doeleinden worden opgeleid. De veiligheid en de beweegbaarheid der batterij, zoomede het tijdig in stelling komen en alzoo het vroegtijdig openen van het vuur liggen voor een groot deel in hunne handen. Eene dergelijke verantwoordelijkheid te eischen *uitsluitend* van zeer vluchtig afgericht kader achten wij hoogst verkeerd.

Verbindingsposten.

In Frankrijk noemt men die: agents de liaison, in Duitschland: mel-dereiter. Het zijn dus eigenlijk wat wij noemen ordonnansen, doch ik heb bij voorkeur den naam „Verbindingsposten” gekozen ter onderscheiding van de twee gewone ordonnansen, bij de batterij ingedeeld. Behalve de kennis, die van hen vereischt wordt en die vermeld staat in het Ie deel van het Handboek voor de Veld- en Rijdende Artillerie, moeten die verbindingsposten op de hoogte gesteld worden van de orders en rapporten, welke zij over te brengen hebben en desgevraagd de noodige inlichtingen daaromtrent kunnen geven.

Zij moeten dus op dezelfde wijze worden opgeleid als de terreinverkenners. Ik stel mij voor, dat voor deze functiën reserve-wachtmeesters of wel reserve-korporaals kunnen gebruikt worden, mits zij niet voor andere doeleinden worden opgeleid.

In den zin zooals boven is aangegeven vermeen ik dus, dat ook de Veld-Artillerie van het reservekader eenig nut zou kunnen trekken.

Ik geloof, dat het zeer gevaarlijk zou zijn dit reservekader op te leiden tot de gewone functiën van korporaal en wachtmeester. Immers, wanneer men bij den troep dienende het *militiekader* beschouwt, dan is de kennis en bekwaamheid daarvan zeker het minimum van hetgeen men van een korporaal of wachtmeester zal moeten vergen.

Hoe voldoende ook de theoretische kennis moge zijn, die zij bezitten om tot den graad van korporaal of wachtmeester te worden aangesteld, zij missen de hoofdzaak, namelijk de noodige ondervinding om vlot te kunnen handelen en ingrijpen daar waar het noodig is.

Het reservekader zal bij de Veld-Artillerie nooit aan dezen eisch kunnen voldoen, en daarom komt het mij meer wenschelijk voor laatstgenoemd kader eene afzonderlijke opleiding te geven, waardoor er misschien met vrucht profijt van getrokken kan worden.

Het programma, dat door hen alsdan zal moeten worden doorloopen, stel ik mij in algemeene trekken als volgt voor:

A. Voor den reserve-korporaal:

Theoretisch: Voorbereiding tot het lezen van de kaart, algemeene beginselen omtrent het gevecht der artillerie, verplichtingen op marsch en in het kwartier, beginselen van de paardenkennis, onderhoud van de revolver.

Practisch: Scholen te voet A, I en II, verzorging van het paard, het rijpaardentuig, op- en aftuigen van het rijpaard, revolverschieten, terreinrijden, ordonnansendienst (zie: Handboek Ie dl.), rijden op de kaart en langs aangewezen wegen zonder behulp van de kaart;

B. Voor den reserve-wachtmeester:

Uitbreiding van het voorgaande; bovendien:

Bekendmaken met de rol van terreinverkenner gedurende den marsch en gedurende het vuren; het maken van terreinschetsen en rapporten.

Eenige tactische regelen. Formaties der drie wapens. Schatten van afstanden. Lengte van colonnes.

De toestand van de wegen en van het terrein met het oog op de beweegbaarheid der artillerie. Hoe de artillerie hindernissen overwint.

Het uitzoeken van opstellingsplaatsen en van door de batterijen te volgen wegen. Rijden op de kaart, enz.

C. Voor den kornet en reserve-luitenant:

Behalve het voorgaande: grondige kennis van de schietregels (veelvuldige oefening met het schiettoestel DOLLECZEK—VAN HAEFTEN), oefeningen in de waarneming, kennis van de wijze van vuren.

Hoewel dit programma in zeer algemeene trekken is aangegeven, zoo vermeen ik toch, dat in dien geest eene behoorlijke opleiding van het reservekader mogelijk is, althans wanneer men bij de indiensttreding eenige bedrevenheid in het paardrijden als eisch stelt.

Het zeer uitgebreide programma voor den korporaal en wachtmeester der Veld-Artillerie behoeft dan niet doorloopen te worden, omdat de kennis van de exercitie bij het geschut, de stukrijderschool, het materieel, enz., voor de functiën, die het reservekader alsdan te verrichten heeft, niet noodig is.

Hierbij verwijs ik voor bedoelde opleiding naar een artikel in de *Revue d'Artie* van Januari 1899 en naar het „*Taschenbuch für die Feldartillerie*” van den Kapitein WERNICK, in welke geschriften vele behartenswaardige wenken omtrent de opleiding der terrein- en doelverkenners voorkomen.

Oogenshijnlijk is er een groot bezwaar aan verbonden, om het reservekader voor de verkennings- en waarnemingsdiensten te bestemmen, namelijk dit, dat de opleiding bijna uitsluitend practisch dient te zijn,

omdat alleen door het veelvuldige verkennen en waarnemen werkelijk goede resultaten verkregen kunnen worden.

Ik maak er echter opmerkzaam op, dat voor het beroepskader de gelegenheid tot verkennen en waarnemen niet zoo ruimschoots opengesteld kan worden, wanneer het tegelijkertijd den gewonen dienst in de batterij zal moeten verrichten.

Alleen de weinige petarde oefeningen en de korte tijd, gedurende welken in de legerplaats bij Oldebroek geschoten wordt, komt laatstgenoemd kader thans ten goede om zich in het waarnemen te oefenen. Een stukscommandant, die zich uitsluitend aan de vlugge en goede bediening van zijn stuk wijdt, zal bij het meerendeel der oefeningen zich niet met de waarneming der schoten kunnen inlaten; daarom is de oefening in het waarnemen bovendien nog zeer onvoldoende. De verkenning wordt tot dusverre helaas in het geheel niet bij de batterijen beoefend.

Om het beroepskader voor de in dit artikel bedoelde speciale diensten geschikt te maken, zou dus eveneens eene afzonderlijke practische opleiding noodig blijken te wezen.

Of de onderofficieren en korporaals van het vaste kader thans zooveel meer geschikt zullen zijn voor de hierboven genoemde functiën van verkenning en waarneming als het reservekader, wanneer het daarvoor eene afzonderlijke opleiding ontvangt, zou de ondervinding moeten leeren, doch staat bij mij nog niet vast.

Ik eindig daarom met den wensch uit te spreken, dat de hoog noodzakelijke oefening in waarneming en verkenning bij onze Veld-Artillerie spoedig en op afdoende wijze zal worden geregeld, in de eerste plaats voor het beroepskader, daarna zooveel mogelijk voor het reservekader.

W. A. ORTT,

*Eerste-Luitenant der Veld.-Artie.
Leeraar a/d Kon. Militaire Academie.*

BREDA, Aug. '99.

BOEKBEOORDEELING.

Electrotechniek. Leerboek voor den Machinist-Elektricien door
A. VOSMAER, Elektrisch-Werktuigkundig en Scheikundig Inge-
nieur. Uitgegeven door A. W. SIJTHOFF, *Leiden*.

De Schrijver van voornoemd leerboek heeft ons in de „Voorrede” niet tevergeefs uitgenoodigd, deze niet over te slaan en wij moeten erkennen, dat men, zonder met die voorrede kennis te hebben gemaakt, een verkeerden indruk zal verkrijgen van den verderen inhoud van het leerboek, met name van de wijze, waarop de leerstof is behandeld.

Schrijver's streven is het, „om den beschaafden werkmán te leeren wat hem noodig is voor het vak”, terecht genoemd het vak der toekomst — de electrotechniek —, terwijl onder den naam van werkmán in de eerste plaats moet verstaan worden de „machinist-elektricien”, dien wij liever zouden noemen „machinist-electrotechnicus” of, wellicht nog beter, „electrotechnisch machinist”. Wij hebben hier bijgevolg niet te doen met een leerboek, bestemd voor hen, die tot electrotechnische werklieden worden opgeleid, voor de jongeren dus, die in de naaste toekomst een bepaalde categorie van werklieden zullen vormen, maar met een leerboek voor den reeds in de practijk arbeidenden werkmán, die niet in de gelegenheid geweest is electrotechnisch schoolonderwijs te genieten, doch niettemin later, uit den aard van zijn werkkring, genoodzaakt is eenige electrotechnische kennis te bezitten.

In verschillende fabrieken toch, waar men vroeger uitsluitend van gasverlichting en mechanische drijfkracht gebruik maakte, heeft men thans geheel of ten deele zijn toevlucht genomen tot electrisch licht en electrische drijfkracht. Zoodoende zijn belangrijk hogere eischen gesteld aan den machinist, wien het begrijpelijkerwijs aanvankelijk moeilijk valt zich in het voor hem geheel nieuwe vak in te werken. Als voorbeeld wijzen wij op de gecombineerde gas- en electrische verlichting, mechanische en electrische drijfkracht in de Artillerie-Inrichtingen hier te lande.

Men zal uit het vorenstaande begrijpen, dat de Schrijver een goed werk heeft verricht door aan de zooeven bedoelde werklieden de behulpzame hand te bieden en hun gelegenheid te geven zich in bezit te stellen van een bevattelijk geschreven en met tal van figuren toegelicht leerboek, dat ook aan duidelijkheid en netheid van uitvoering niet te wenschen overlaat, en dit te meer, waar bij de reusachtige ontwikkeling der electrotechniek in het buitenland, ons land zóó jammerlijk ten achteren is —

zooals het in de „Voorrede” luidt — dat de tijd komen zal, waarop wij veel zullen moeten inhalen.

Helaas, die achterlijkheid heeft reeds voor het tegenwoordige zulke schrikbarende afmetingen aangenomen, dat zelfs hier te lande niet eens het radicaal van electrotechnisch ingenieur kan behaald worden en dat thans uitgaven ineens van vele tonnen gouds vereischt worden om het electrotechnisch onderwijs aan de Polytechnische School in een behoorlijke verhouding tot de tijdsomstandigheden te brengen.

Die algemeene achterlijkheid op electrotechnisch gebied, waarop alleen de telegraphie en de telephonie — geëxploiteerd door het Rijk — een schitterende uitzondering maken, moge eenige verontschuldiging zijn voor de uiterst geringe belangstelling, waarin zich te onzent de toepassingen der electrotechniek ten dienste van het leger mogen verheugen. Want waarlijk, op electrotechnisch gebied zijn wij allertreurigst uitgerust en hebben wij bovendien zonderlinge misgrepen begaan.

Ten einde aan zijn werk geen te groote uitgebreidheid te geven, heeft de Schrijver zich bepaald tot de behandeling van slechts een gedeelte *der rijke stof en dan nog in zeer beknopte vorm*. Uit den aard der zaak noodzaakt een zoodanige behandeling tot een nauwgezette bestudeering, waarop ook door den Schrijver in de voorrede de aandacht wordt gevestigd.

Achtereenvolgens worden hoofdstukken gewijd aan: Magnetisme, Electriciteit, Statische electriciteit, Dynamo-elektrische machines, Wisselstroom-dynamo's, Motoren, Transformatoren, en Akkumulatoren, terwijl het geheel besloten wordt door de opneming van eenige tabellen, waarin voor de practijk belangrijke gegevens vermeld zijn.

Het ligt voor de hand, dat, wanneer een greep moet gedaan worden uit een zoo omvangrijke leerstof als waarvan hier sprake is, de opvattingen omtrent de wijze van behandeling nogal zullen uiteenloopen. De een zal de voorkeur geven aan een iets uitvoeriger bespreking van het eene onderwerp, een ander weder aan een breedere uiteenzetting van een ander onderdeel. Verschillende wegen echter kunnen ook in deze tot hetzelfde doel leiden en daarom meenen wij te mogen volstaan met alleen de aandacht te vestigen op een enkel punt, waarin wij in opvatting met den Schrijver verschillen.

Zoo zouden wij, met het oog op de onderwerpen in de volgende hoofdstukken behandeld, wat beknopter willen zijn omtrent de galvanische elementen en sommige gedeelten der statische electriciteit, met name de electriseermachines.

Wij achten het zeer juist gezien, dat met betrekking tot de dynamo-elektrische machines veel zorg is besteed aan de uiteenzetting van de beginselen, die aan den bouw van deze machines ten grondslag liggen. Voegen wij hieraan toe, dat een en ander wordt opgehelderd door een inderdaad rijke schat van duidelijke figuren, dan mag dit gedeelte van het leerboek wel het best geslaagd genoemd worden en mede ter bestu-

deering worden aanbevolen aan hem, van wien eenige kennis omtrent dynamo electriche machines kan geveerd worden, ook al bekleedt hij een maatschappelijk hoogere betrekking dan de beschaafde werkman.

Alleen is bij ons de vraag gerezen, of het behandelde niet hier en daar wat te hoog gaat. Deze vraag zou zeer zeker ontkennend moeten worden beantwoord, wanneer dit leerboek als handleiding zou moeten dienst doen in de opleidingsschool voor electrotechnische werklieden. Doch het geldt hier de eigen studie van den werkman, die een dergelijke opleidings-school niet gekend heeft en hieruit volgt onmiddellijk, dat de meest mogelijke eenvoudigheid moet betracht worden.

Volledigheidshalve zij nog aangeteekend, dat wij niet altijd kunnen medegaan met de door den Schrijver gevolgde schrijfwijze en vertaling van sommige woorden. Zoo vinden wij b.v. „Kompond” wel wat gedwongen en „eekhoornkooi-anker” wel wat ver gezocht. Ten andere houden wij het voor een stelligen eisch, dat in een technisch werk voor dezelfde voorwerpen steeds juist dezelfde namen worden gebezigd, vooral wanneer dat werk een bestemming heeft als het onderwerpelijke, aldus niet „kortsluitingsanker” en „kortsluitanker” doch een van beide.

Ook veroorloven wij ons den Schrijver aan te bevelen bij een volgenden druk — dien wij gaarne toewenschen — hier en daar op taalkundig gebied wat meer de puntjes op de i's te zetten; een enkele maal zijn wij zelfs gestuit op een zinstorende redactie.

Wij zouden deze aantekeningen achterwege gelaten hebben, indien wij niet van meening waren, dat het leerboek zijn weg zal vinden en dit althans gaarne zouden zien.

Misschien wil de Schrijver nog in overweging nemen, in hoeverre het gewenscht zou zijn in een volgenden druk een beknopt hoofdstuk te wijden aan boog- en gloeilicht, waarmede de electrotechnische machinist toch onvermijdelijk heeft te maken.

Wij besluiten met den Schrijver een spoedigen tweeden druk toe te wenschen.

DELFT, 31 October 1899.

C. J. M. COLLETTE.

Ter aankondiging ontvangen:

Aanwijzingen tot het samenstellen van kleine tactische opdrachten, verzameld door JAC^s. VAN DER MEER, Gep. Majoor der Infanterie. 's *Gravenhage*, 1899. DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

Cavalerie tegen den inlandschen vijand, door JHR. L. D. C. DE LANNOY, Ritmeester der Cavalerie van het N.-I. Leger. *Batavia*, 1899. H. M. VAN DORP & Co.

Kitab Njanjian goena Soldadoe Kompenie, Tersalin deri dalam bahasa

wolanda ia itoe Toean Lituan CLOCKENER BROUSSON poenja kitab-njanjian „Voor Janmaat en Soldaat”, oleh JOH. E. TEHUPEIORY, élève-doctor-djawa. G. KOLFF & Co. *Batavia—Wettevreden*, 1899.

Afrikaanders Krijgszang, op de bekende Oud-Nederlandsche wijs: „Berg op Zoom! Houd u vroom!” Aan de moedige strijders van Transvaal en Oranje-Vrijstaat opgedragen door eenige Nederlanders. De netto opbrengst dezer uitgave wordt aangewend ten bate der Republieken. *Amsterdam—Pretoria*, 1899. Boekhandel voorheen HÖVEKER & WORMSER.

AANBEVELING.

Met genoegen voldoen wij aan het verzoek van de HH. samenstellers van onderstaand register om daarop nog eens de aandacht van de lezers van *De Militaire Spectator* te vestigen.

Het wil ons toch voorkomen, dat, zoo door gebrek aan deelneming dit werk niet tot stand kwam, eene goede gelegenheid ongebruikt zou zijn voorbijgegaan om het aanzijn te geven aan een nuttige opgave van bronnen, die een goed hulpmiddel voor de studie en de geschiedvorsching kan vormen.

Daarom vragen wij met nadruk door intekening bij de uitgevers van ons Tijdschrift de uitgave te willen bevorderen van het:

Algemeen Register van De Militaire Spectator over de jaren 1865 tot 1890.

De prijs van f 1.90 zal wel voor niemand een bezwaar zijn om zich dit register aan te schaffen.

DE REDACTIE.

Rectificatie.

De broodverpleging van den soldaat.

Op bladzijde 761 van dezen jaargang wordt in bovengenoemd opstel eene onjuistheid vermeld, welke, zij het voor velen dan ook ten overvloede, verbetering eischt.

Bij de berekening van het ration brood toch is niet het gewicht van het brood, doch dat van de voor het bakken van één ration brood benoodigde hoeveelheid *gebuid meel* bepaald.

Men leze dus:

$$\text{Gewicht } \textit{gebuid meel} \text{ per ration} = \frac{85.25}{198.5} = 0.43 \text{ KG.}$$

$$\text{„ van het daaruit gebakken ration brood} = 0.43 \times 1.2 = 0.516 \text{ KG.}$$